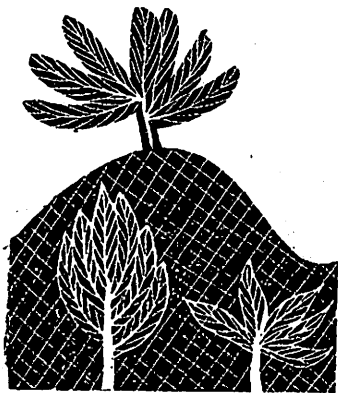

Milijon pokiv (а може, й не один, як
нуні гадають учені) існує на Землі люд-
ство. За цей час народилося і ніщо з
життя багато тисяч поколінь. Вони роз-
селювались по планеті, боролися із ст-
хіямп, любили і ненавиділи, мріяли, роз-
мірковували над мінливим і майдугрим.
Чи такою була моделька історія, як ми
нуні собі уявляємо? Що відомо нам про
набдаєнтні цивілізації, їхнє життя, по-
бут, рівень знань, їхні радощі й првоєд?
Розгорни цю книжку, читачу, вона при-
мусить тебе замислитись багато над чим.
У цих, як і в інших книжках О. Горбов-
ського, що виходили у «Веселі» («Заглад-
ки історії», «Лісові прувидіє»), використа-
но широкій історичний матеріал, опраг-
нально й цікаво поданий автором.

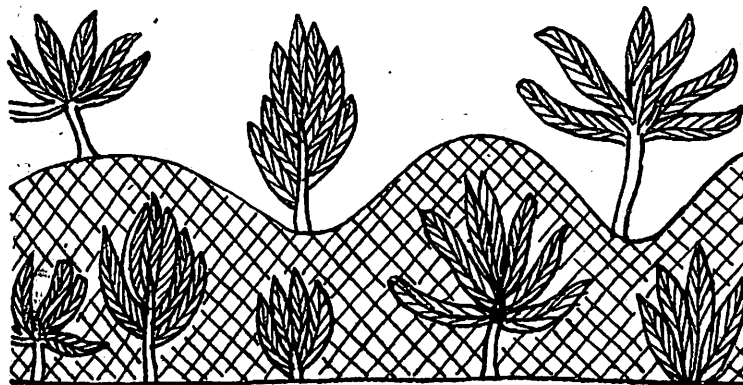
ВИДАВНИЦТВО
ДИТЯЧОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
«ВЕСЕЛКА»
КИЇВ 1969

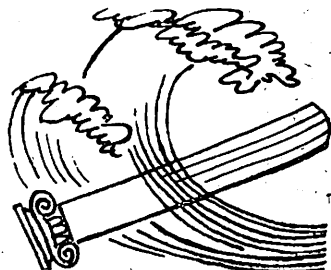
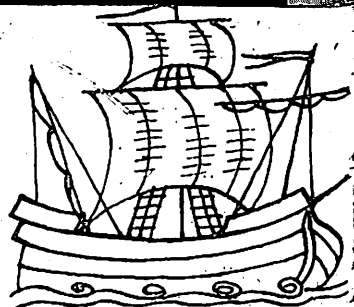

ОЛЕКСАНДР ГОРБОВСЬКИЙ

КРІЗЬ ТЕМІНЬ ВІКІВ

Книжка гіпотез

ЗМІСТ

Шлях через океан забуто	9
Місто в джунглях	9
На чию честь було свято?	11
Рукописи палять на площі перед храмом	14
Сліди і спогади	16
Збіги, які годі пояснити	20
Білі прихідці в Америці	26
Дивне плем'я — інки	28
Хто відкрив Америку?	36
«Океан переплисти не можна»	42
Чи була всесвітня катастрофа?	47
Небо наблизилось до землі	47
Коли була катастрофа?	51
«Планети змінили свої шляхи»	56
Застережені про катастрофу	68
Битва змія і птаха	72
Світ до катастрофи	79
Розумна людина на Землі	79
Знання намагаються врятувати	85
Знання нізвідки	93
Спалені книги	108
Раса гігантів	114
Люди вміли літати?	119
Вброя люті богів	126
Приховані знання	130
Не слід квапитися сказати: «Неможливо!»	140

■ Це книжка гіпотез про існування на Землі колись високої цивілізації, знищеної внаслідок світової катастрофи, яка змінила і обриси материків, і доли людські. Щоб довести цю гіпотезу, автор бере дані різних наук, дотепно співставляє їх. Чи так було насправді, за сучасного рівня наших знань встановити неможливо.

Природно, що далеко не все в цій книжці незаперечне. Втім, інакше вона й не була б книжкою гіпотез.

О. Горбовський пише про право вченого сміливо будувати гіпотези, йти на ризик.

Вчений не тільки співець історії, але і її солдат і суддя. Поети і скептики однаково необхідні науці. Без такого поєднання немає справжніх пошуків і відкриттів. Розповіді про дивовижні, незрозумілі для свого часу явища не можна розцінювати тільки як спогад про напівзабуте минуле. Часто це смілива мрія про майбутнє, наслідок творчої фантазії людського розуму, перший варіант ідеї, яка потім одягається в плоть точними знаннями.

Автор казки про килим-самольот і конструктор, який уперше розрахував літальний апарат, важчий за повітря, — обидва вони творці літака, хоч і на різних етапах безкінечної естафети розвитку людського розуму.

Однак будуючи наукову гіпотезу, необхідно враховувати достеменні факти. З цієї точки зору мені здається суперечливим залучання біблійних та давньоіндійських сказань, щоб побудувати гіпотези про існування в сиву давнину літальних апаратів, а також ряд інших припущень. Та це, звичайно, право автора.

Чому ж важлива й цікава ця книжка?

Бо вона, хай навіть шляхом постановки питання, торкається однієї з загадкових проблем світової історії. Якщо припустити, що автор і його однодумці мають рацію, то багато незрозумілих фактів знайде своє природне пояснення. Автор не прагнув, однак, усі порушені питання якось вирішити остаточно. Пе-

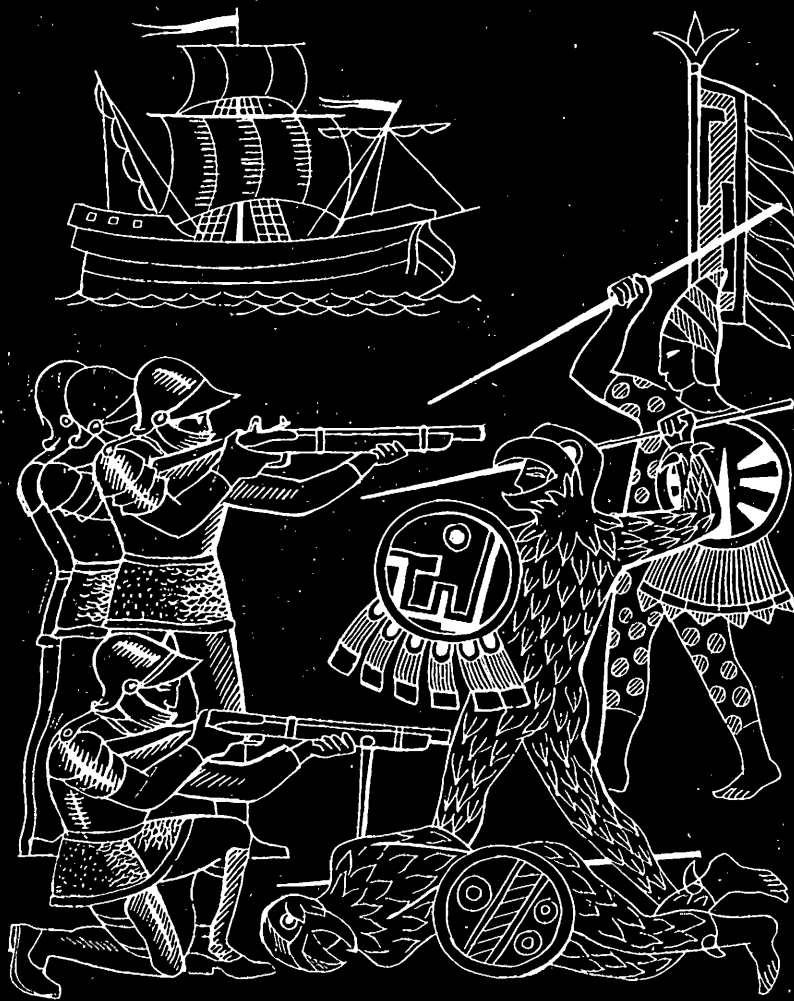
редусім це книжка гіпотез, книжка наукової мрії, роздумів і сумнівів, висловлених у голос.

Основна гіпотеза переплітається з багатьма іншими, які стосуються різних сторін історії людства. Автор ставить перед собою благородну мету: у жвавій, захоплюючій формі викласти різні точки зору на ряд найважливіших, нез'ясованих досі питань історії Землі й людей, звести їх до однієї стрункої концепції, доступної для найширших кіл читачів.

Цю мету можна вважати досягнутою.

Гадаю, що захоплююче написана книга О. Горбовського буде прочитана багатьма з такою ж цікавістю, з якою читав її автор цих рядків.

*Г. В. ФЕДОРОВ,
доктор історичних наук*

ШЛЯХ ЧЕРЕЗ ОКЕАН ЗАБУТО

Місто в джунглях

Сто років тому французький мандрівник і натураліст Анрі Мюо почув у Камбоджі розповідь старих людей про казкове давнє місто Ангкор-Том, яке загубилося серед джунглів.

— Це місто незліченних скарбів, — казали вони, — але дорогу до нього вартують злі духи.

Хто зна, скільки любителів пригод вирушало на пошуки загадкового міста до Анрі Мюо? Жоден з них не вернувся назад. Непрохідні джунглі, дикі звірі, отруйні рослини і хвороби вбивали сміливця. На місці його загибелі швидко проростали колючі стебла тропічної рослинності, і незабаром ніщо вже не говорило про трагедію, яка розігралася тут. Джунглі оберігали свої таємниці.

Анрі Мюо був перший дослідник, який ступив на вимощені широкими кам'яними плитами вулиці мертвого міста. Продираючись крізь хащі ліан, він вийшов на просторий майдан перед великим палацом, що здіймав до неба бані кам'яних веж. «Це величніше, аніж усе, що лишили нам Греція і Рим», — писав згодом Анрі Мюо.

Він ішов вулицями, вдивляючись у численні барельєфи і скульптурні зображення. Все це мало прославляти великі подвиги і діяння народу та його правителів. Але ось минули століття, і ніхто не може назвати ні імен царюючих володарів, ні

навіть імені самого народу, який будував це величезне місто.

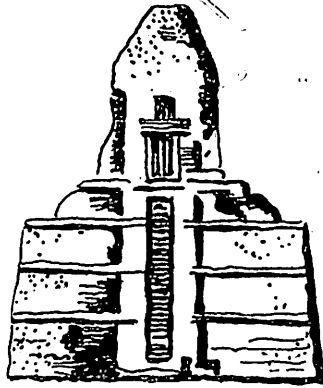
Анрі Мюо запитував у жителів навколишніх селищ, котрі мешкали в бамбукових, критих очеретом хатинах:

— Хто збудував це місто? Ви можете мені сказати?

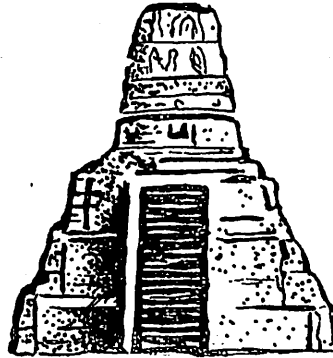
— Не знаємо, — чув він у відповідь. — Кажуть, це зробив Пра-Сун, володар духів.

Міські ворота увінчують чотири камінні голови. Вони дивляться на чотири сторони світу. Невідомий скульптор надав їхнім обличчям виразу безмежного спокою, вустам — ледь помітної загадкової усмішки. І здається, що кепкують вони з улесливих слів, викарбуваних глибоко в камені, з гордих веж забутих храмів, з міських мурів, що, може, багато разів рятували місто від ворогів, але не змогли вберегти від часу. На їхніх кам'яних обличчях такий вираз, наче вони знають щось, приховане від інших. І справді, стародавня Камбоджа ставить перед істориками важкі загадки.

Як пояснити, що далеко на сході, за океаном, в Америці, на території нинішньої Мексики було виявлено стародавній храм (мал. 1), навдивовижу схожий на храм, що зберігся в Камбоджі у мертвому місті Ангкор-Том (мал. 2)? Побудував його зовсім

Мал. 1

Мал. 2

інший народ — майя. Виявляється, такі аналогії надто численні, щоб можна було говорити тільки про збіг.

На чю честь було свято!

Народ майя жив у Центральній Америці. На цій території виникали великі й сильні держави, що, змінюючи одна одну, зезали без сліду. На плоскогір'ях

і в джунглях Мексики полишалися зруйновані, забуті міста. Там, серед напівпообвалюваних будиноків, біля підніжжя східчастих пірамід, трапляються знахідки, що ставлять у безвихідь істориків.

Перша зустріч європейців з народом майя сталася 1511 року, через двадцятиліття по тому, як Колумб сповістив про відкриття ним Нового Світу. Рано-вранці іспанська королівська каравела налетіла на рифи біля узбережжя Ямайки і стала тонути. Екіпаж спустив човни, але всі, крім одного, розбились об рифи. Веслярі вцілілого човна спрямовували його у відкритий океан, подалі від небезпечного каміння. Довго блукали вони по морю. Йшов п'ятнадцятий день їхніх поневірянь, коли хтось крикнув: «Земля!»

Човен з потерпілими м'яко ткнувся носом у прибережний пісок. Люди, що відвикли ходити,

важко ступали по суші. Спорудивши з уламків весла саморобний хрест, капітан підняв його над головою і урочисто оголосив землю, на яку вони ступили, власністю іспанської корони.

Подивитися на чужинців збіглося все селище. Туземці нагодували мандрівників, а через кілька днів відправили їх з провозатими до найближчого міста. Йшли дорогою, вимощеною камінними плитами. Але дивно: за весь час їм траплялися лише пішоходи і носії. Жодного воза! В цій країні люди не знали ні колеса, ні тварин, яких запрягають.

Місто вразило мандрівників. Високі східчасті піраміди, широкі кам'яні сходи, будівлі дивної архітектури: ні в Іспанії, ні в інших країнах не бачили вони чогось подібного.

Іспанців розмістили в будинку, але коли хтось із них спробував вийти, вартові знаками показали, що цього робити не можна. До них приходили якісь, очевидно, поважні персони. Вони перемовлялися між собою.

Моряки прислухались до незнайомої мови, але не розуміли жодного слова.

— Скажи їм що-небудь! — просив капітан ченця. І той звертався до прибулих з довгою фразою латинською або грецькою мовою. На той час це були міжнародні мови вчених і богословів. І справді, була мить, коли іспанцям здалося, що їх зрозуміли. Вказуючи на статуєтку Ісуса, яку чернець постійно носив з собою, а потім на небо, він казав:

— Тео! Бог!

Майя закивали.

— Тео! Теотль! — повторили вони, вказуючи на

небо і на зображення якогось страхітливого боже-ства, висіченого на стіні будинку.

Виходить, слово «бог» і в Стародавній Греції, і тут, у невідомого народу, звучало однаково? Проте далі цього розмова не посунулася. Скільки не говорив чернець, його не розуміли.

Якось уранці мандрівників розбудили звуки дивної музики. Вони підійшли до вікна і побачили святково одягнених жінок та чоловіків. Але недовго довелося мандрівникам милуватися цим видовиськом, по них прийшли вартові.

Іспанців вели гомінкими збудженими вулицями. Вони опинились попереду процесії, що повільно рухалась до високої піраміди, на вершині якої височіла споруда, схожа на храм. Біля підніжжя піраміди процесія зупинилася.

— Сеньйори! — вигукнув капітан, смикаючи вуса. — Безперечно, тубільці вирішили влаштувати це свято на нашу честь. Вони, певно, зрозуміли, що ми піддані його величності короля Іспанії...

П'ятьох моряків на чолі з капітаном повели вгору кам'яними сходами піраміди. Коли іспанці з'явилися на горішньому майданчику, натовп заревів від захоплення. Капітан зняв капелюха і з гідністю помахав тубільцям, що стояли внизу.

Судячи із знаків поваги, що їх робили навколишні, до іспанців наблизились дуже поважні особи, очевидно, жерці. Вони несли в руках коштовні прикраси — золоті браслети, підвіски, намисто. Все це жерці наділи на капітана, той кокетливо поправив на грудях масивний золотий ланцюг. Чотири жерці підвели його до великого круглого каменя.

Скоряючись їхнім жестам, капітан спершу став на камінь, а потім ліг обличчям вгору. «Мабуть, тут такий звичай»,— подумав він. Жерці шанобливо підтримували його за руки й за ноги. Капітан усе ще посміхався, коли інший жрець з вимазаним кров'ю волоссям махнув ножом і за мить високо підняв його червоне серце, що калатало!

Капітанове тіло скинули по східцях униз, де туземці вже чекали на нього, щоб тут же розірвати на шматки і з'їсти. Натовп радів.

— Тео!— кричав іспанський чернець, упираючись і показуючи на небо.— Тео!

— Тео! Тео! Бог!— згоджувалися жерці і тягли його до круглого жертвовного каменя...

Рукописи палять на площі перед храмом

Влада в державі майя фактично належала жерцям. Тільки їм були доступні науки і таємні знання. Тільки вони були посередники між богами й людьми. А боги були жорстокі і часто вимагали жертв. Якщо люди будуть скупі на людські жертвоприношення, твердили жерці, то боги напшлють страшні лиха: повені, війни й епідемії.

Народ майя постійно жив, чекаючи «кінця світу». Мов прокляття, тяжів над усіма спогад про якусь жахливу катастрофу, про страшні землетруси, коли прокинулись вулкани, а земля почала опускатися під натиском розгніваного моря.

Багато поколінь жили в постійному очікуванні загибелі. І ясна річ, що в майя склалося своєрідне

уявлення про смерть. Мандрівники, які побували в країні невдовзі після завоювання її іспанцями, розповідають, що майя зовсім байдужі до смерті. Самогубство вважалося в них вчинком, що приємний богам. Не випадково майя шанували навіть «богиню самогубства», яку зображували не інакше, як висячую в петлі.

Серед злочинів, за які карали смертю, був один: страчували історика, що перекручував факти. Такого жорстокою ціною цей народ хотів передати нащадкам свою правдиву історію. Але це йому не вдалося... І ось чому.

1549 року, майже через сорок літ після того, як жерці майя принесли в жертву перших іспанців, що потрапили в їхню країну, сюди прибув єпископ, молодий іспанський чернець Дієго де Ланда. Він приїхав у вже завойовану, підкорену іспанцями країну для того, щоб примусити язичників забути своїх фальшивих богів і звернути їхні серця до справжнього бога. Заклятий, жорстокий монах вирішив викоринити дух язичницької віри.

В одному храмі майя було виявлено величезну бібліотеку стародавніх рукописів. Цілий день з наказу його преосвященства іспанці носили книги й сувої з незрозумілими малюнками і значками на площу перед храмом. Коли це діло було скінчене, Дієго де Ланда підніс до рукописів палаючий факел. «Книги ці,— писав він згодом,— не містили нічого, крім марновірства і вигадок сатани. Ми спалили їх усі».

З часом сповнений запізнілого каяття де Ланда сідає за велику працю. Він хоче написати історію

народу майя. Де Ланда, забувши про свою колишню нетерпимість, розмовляє з жерцями, зустрічається з воєначальниками і вождями, намагається розшукати вцілілі рукописи. Але марно. Рукописів нема. Якщо якісь книги й збереглися, жерці ретельно ховали їх від іспанців.

Так, наприклад, є відомості, що до приходу завойовників в одному храмі зберігалася повна історія майя, вигравіювана на 52 золотих дошках. Коли прийшли іспанці, жерцям вдалося сховати цей скарб від пожадливих завойовників. Нащадки жерців, можливо, й донині зберігають ці золоті дошки. Принаймні ні вчені, ні шукачі скарбів так і не виявили їх. З усіх бібліотек і літописів тільки три рукописи дійшли до наших днів. Написано їх на своєрідному папері з рослинних волокон, склеєних соком каучуку. Історичні відомості цих рукописів скупі й уривчасті. На багато питань про минуле народу майя ми поки що не маємо відповідей.

Сліди і спогади

Ми вже говорили про дивовижну схожість храмів Стародавніх Камбоджі й Мексики. Є й інші численні свідчення про зв'язки між Америкою та Азією. Треба, звичайно, припускати і випадкові збіги. Проте аналогій надто багато, щоб звести їх усі до випадку...

Відомі, наприклад, двоє однакових зображень «пірнаючого бога». Одне з них — настінне зображення в храмі, який належить до культури тотонаків, —

штат Веракрус (мал. 3), інше — малюнок на старовинному індонезійському манускрипті (мал. 4). Ясно, що або одне є копією іншого, або ж обоє вони були запозичені з якогось спільного джерела.

Є цілий перелік таких збігів. Їх дуже багато, і вони надто близькі між собою, щоб можна було говорити про випадковість. Скажімо, деякі вироби, знайдені на території Екватору, мають велику схожість з японськими глиняними речами культури «дзюмон». Техніка їх виконання і малюнки буквально повторюють одне одного. Дослідники з інституту Смітсона, що зробили це відкриття, кажуть, нібито ці предмети могли бути завезені на територію Америки тільки з Японії. Виготовлені ж ці вироби 3000—2300 років до н. е.

Надамо слово різним наукам, які підтверджують, що зв'язки ці колись існували.

Говорить архітектура. В індонезійських і мексиканських храмах часто зустрічаються колони й барельєфи у формі зміїв, що спускаються донизу, і їхні роззявлені пащі лежать на землі. Багато спільного є і в архітектурі, і в оформленні храмів, і в скульптурах.

Тур Хейердал, вивчаючи сліди минулих цивілізацій у Тихому океані, також відзначив «надзвичайну схожість» будівель на острові Пасхи з будівлями районів Андів.

Говорить етнографія. У Північній і Південній Америці й на островах Океанії існує багато однакових предметів побуту, які не зустрічаються ніде в інших районах світу: ласо і духові стрілометальні трубки, хатні речі, однакові музичні інструменти,

народні ігри. Все це свідчить про те, що тут колись були контакти.

Спільні у жителів Океанії та індіан Америки і багато звичаїв: вітати один одного сльозами, тобто під час зустрічей з ввічливості плакати; збирати голови ворогів як трофеї; малювати на носі човна око, що, за повір'ям, рятує від підводних каменів і обмілин, тощо.

Говорить зоологія. У Південній Америці, на території теперішніх Перу й Аргентини, є особлива порода курей, які несуть яйця синього кольору. Таких курей більше нема ніде в світі, окрім Японії. Перевезти їх за багато тисяч кілометрів могла тільки людина.

Говорить ботаніка. У Південній Америці європейці знайшли батат — солодку картоплю. Такі ж бульби було виявлено на островах Тихого океану. Як відомо, батат дуже швидко псується. «Коли кораблеві вдається пройти свій шлях швидко і якщо за солодкою картоплею слідкувати дуже ретельно, — писав іспанський автор часів відкриття Америки, — бували випадки, що її вдавалось довести до Іспанії. Але частіше вона псувалася в дорозі». Ясно, що за-

Мал. 3

Мал. 4

везти солодку картоплю в Америку або з Америки могли тільки люди. До того ж вона навіть зветься однаково: «кумар» в Америці й «кумара» в Полінезії.

В Америці було знайдено і кокосову пальму, яка теж потрапила сюди, цілком імовірно, з Азії. Проте так само, як і бульби батата, кокосові горіхи не могла принести течія. Ось що писав про це Тур Хейердал:

«Недавні досліди доводять, що здатність кокосових горіхів зберігати схожість після тривалого перебування у воді була значно перебільшена. З 200 горіхів, що були у нас на плоту, тільки ті, які містились у кошиках на палубі, збереглися. Ті ж, що плавали поміж колодами, зіпсувалися від води, перш ніж ми пройшли половину шляху до Полінезії, хоч пліт рухався в 3—4 рази швидше, аніж кокосовий горіх, який пливе».

Говорить медицина. В індіан Південної Америки поширений кишковий паразит, що зустрічається лише в Індонезії та Полінезії. Тиф в Америці і Океанії переноситься не вошами, як у Європі, а мишами. Миші ж могли перебраться через океан тільки з допомогою людини.

Говорить мовознавство. Французький дослідник Поль Ріве знайшов паралелі у мовах групи чон у Південній Америці і деяких племен Австралії, в мовах індіан, що живуть у Каліфорнії, та індонезійській мові. На думку ряду дослідників, мова пів-

нічних жителів Америки — ескімосів — має багато спільного з уральською (фінно-угро-самодійською) родиною мов. Мови деяких інших індіанських племен мають спільні корені з китайсько-тібетськими.

Інколи слова збігаються випадково. Відомі спроби знайти в мові майя слова індійського походження. Тут можливі, звичайно, і прямі помилки, і підтасування. Однак багато прикладів свідчать, що нема нічого неймовірного в тому, що кораблі з Індії колись перепливали Тихий океан. Стародавні індійці були чудовими моряками і плавали на великі віддалі. Фа Хі-ен, китайський учений, що перебував у Індії в IV столітті н. е., писав у своїх записках, що повертався звідти на батьківщину на кораблі, який віз 200 пасажирів і матросів. Він був куди більший за ті кораблі, що ними через тисячу років Колумб поплив до узбережжя Америки.

Збіги, які годі пояснити

*Гробниці, кості й мумії мовчать,
А слово вічне ніби далина.
Із темряви віків, де цвинтаря
печать,
Лиш чути письмена...¹*

Ів. Бунін

Виявляється, Америка і Європа в давнину також мали між собою якийсь зв'язок. Першими помітили це місіонери.

¹ Переклад В. Грінчака.

У рясках ченців, з молитовниками в руках, вони з'явилися в Америці одночасно з конкістадорами. Але якщо найманих вояків вабила сюди мрія про несподіване багатство, частка в здобичі, то «посланців слова божого» цікавили інші цінності. Це були «ловці душ людських».

Та дивна річ. Здавалося, в них були попередники. Вони неначе йшли по слідах якихось християнських місіонерів, що побували тут раніше. У багатьох місцях індіанам був добре знайомий навіть священний знак хреста, який і тут символізував вічне життя. Це помітив ще Колумб. Хрест тут нерідко зображували у формі стилізованого «дерева життя».

Серед скарбів, награваних і відправлених іспанському королю, були також і золоті хрести, оздоблені коштовним камінням. Священні хрести було виявлено в Північній Америці, у Флоріді, в майя і в інків.

Та ще більше дивував збіг текстів священних книг жителів Америки і Біблії. Так, у книзі індіан кіче «Пополь-Вух», як і в Біблії, йдеться про дерево добра і зла та про плоди пізнання, які ростуть на ньому!

Біблійний міф розповідає про виникнення різних мов: «На всій землі була одна мова і одне наріччя. Вирушивши зі Сходу, вони знайшли на землі Сенінаар рівнину і поселились там... І сказали вони: побудуємо собі місто і вежу заввишки до небес. І сказав Господь: ось один народ і одна у всіх мова; і ось що почали вони робити і не відступлять вони від того, що замислили робити. Зійдемо ж і змішаємо

там мову їхню так, щоб один не розумів мови іншого. Тому дано йому (цьому місту) ім'я Вавілон; бо там змішав Господь мову всієї землі, і звідти розсіяв їх Господь по всій землі».

У ранішому джерелі (запису вавілонського жерця й історика Бероза) так описується ця подія: «Кажуть, що перші люди, загордившись своєю силою й величчю, почали нехтувати богів і вважати себе вищими за них. Вони збудували високу вежу на тому місці, де тепер розташований Вавілон. Вежа ця вже майже торкалася небес, як раптом вітри прийшли на допомогу богам і перекинули споруду на будівників її».

Руїни дістали назву «Бабель». До того часу люди розмовляли однією мовою, але боги змусили їх говорити на різних наріччях».

А ось як трактує цю ж легенду один з тольтекських переказів (Мексика): «Коли після потопу небагато людей уціліло, і після того як вони встигли розмножитися, вони збудували високу вежу... Але мови їхні раптом змішалися, вони не змогли більше розуміти одне одного і розійшлися жити в різні частини землі».

Схожі міфи є і в багатьох інших народів Америки. Характерне співпадіння і в назвах цієї вежі. В іудеїв її називали Ба Бел (звідси — Вавілон), що в перекладі означає «Ворота Бога». В деяких переказах, які побутують в Америці, ця вежа зветься так само: «Ворота Бога».

У ацтеків, що мешкали в Мексичі, був і свій Ной, який врятувався під час потопу. Звали його Ната. Бог Тітлакахуан попередив його про прийдеш-

ню катастрофу, подібно до християнського бога, порадив зробити собі ковчег.

Решта богів була певна, що всі люди загинули. Та коли води заспокоїлися, Ната і його дружина добули вогонь і почали смажити рибу. Запах піднявся до неба, і боги здогадалися, що хтось із людей уцілів.

— Що за вогонь там? — вигукнули вони. — Навіщо він так кіптявить небо?

Розгнівані боги хотіли довершити справу знищення людського роду, але Тітлакахуан умовив їх змилосердитись над тими, хто врятувався.

У Біблії теж можна прочитати, що після потопу Ной розклав вогонь, і саме з запаху спаленої жертви бог дізнався, що люди врятувалися.

Проте, як відомо, біблійні міфи сягають до ще раніших, зокрема до вавілонських джерел. Тут аналогія виявляється ще разючішою! Після потопу «боги зібралися, як мухи», на запах жертви. З цього запаху вони дізналися, що врятувався якийсь чоловік зі своєю дружиною, і, як і їхні колеги в Мексичі, страшенно розгнівавшись, вирішили знищити і цих людей. І так само заступництво бога Ба, який свого часу попередив праведних чоловіка й жінку про потоп, врятувало їх.

Біблійний Ной для того, щоб дізнатися чи закінчився потоп, час від часу випускав з свого ковчега птахів. Робив він це тричі. Коли голуб повернувся з листком маслини в дзьобі, це означало, що вода почала спадати.

Герої набагато давнішої вавілонської легенди про потоп, який також врятувався в ковчезі, теж

випускав птахів, щоб дізнатися, чи не показалась де-небудь земля.

Точнісінько так зробили й герої американських легенд про потоп, що їх розповідають індіани Вест-Індії та Мексики. І коли вода почала спадати, один птах теж приніс у дзьобі зелену гілку.

Читаючи Біблію понад дві тисячі років, люди знаходили там згадку про веселку, що з божої волі з'явилася на небі, знаменуючи собою завершення потопу. Коли ж під час археологічних розкопок було виявлено глиняні таблички з текстом стародавньовавілонського епосу про Гільгамеша, стало відомо, що спогад цей запозичено звідти.

Але чому ж це повідомлення ми знаходимо в священних книгах і переказах Америки? Чому, подібно до християнської легенди і легенди давнього Вавилону, припинення потопу тут же знаменується появою на небі веселки?

Можна подумати, що схожість між мексиканською і стародавньовавілонською легендами більша, аніж між нею і Біблією. Такі співставлення дозволяють припустити, що зв'язки між континентами існували вже в дуже віддалений період, коли не була ще написана Біблія і не було християнства.

Про це ж говорить і знак хреста, що був відомий по обидва боки Атлантики. Нині встановлено, що символ хреста має дуже давнє, дохристиянське походження. Символ цей зустрічається на коптських монументах, де був відомий під дивною назвою «Ключ Нілу». Як знак таємних знань «Тау» він був відомий і в Фінікії, і в Халдеї. Ця ж емблема зобра-

жувалась на грудях єгипетських мумій, а коли римський імператор Феодосій наказав 389 року н. е. знищити колосальну статую бога Серапіса (Озіріса), жерці запротестували проти цього на тій підставі, що на статуї є символ хреста — «знак вічного життя».

Ми можемо тільки будувати гіпотези, чи запозичили в далекому минулому народи, розділені океанами, багато символів, міфів, звичаїв один у одного, чи існувало якесь спільне джерело. Але факт багатьох незрозумілих, здавалося б, аналогій має місце.

Слід сказати і про календар. У майя рік складався з 360 днів, до яких додавалося ще 5 нещасливих, або безіменних, днів. Протягом цих п'яти днів не дотримувалися закони, можна було не віддавати боргу, обдурити і т. д. Такий же самий звичай був у Стародавньому Єгипті, у Вавілоні й далі на схід — в Індії.

Священні перекази й міфи по обидва боки Атлантики твердили, що історія світу поділяється на чотири віки, причому нині люди живуть в останньому, IV віці. Кожний період, або вік, має свій колір. Ось як уявляли собі це різні народи:

Народи	Віки			
	I	II	III	IV
Греки	жовтий	білий	червоний	чорний
Кельти	білий	червоний	жовтий	чорний
Індуси	білий	жовтий	червоний	чорний
Майя	білий	жовтий	червоний	чорний

Як бачите, в індусів і в майя кольори збігаються повністю, з кельтами і греками у них теж є багато спільного.

Майя вірили в прикмети. Цікаві факти наводить історик С. Г. Морлі у своїй книзі «Стародавні майя». Якщо кішка починала вмиватися, старі баби майя казали, зовсім як наші бабусі: «Прийдуть гості!» І в Європі, й у нас, в Росії й на Україні, за народними повір'ями, підмітати ввечері вважалось «не на добро». Така ж прикмета була і в майя. А якщо майя бачив уві сні, що в нього випав зуб, то він чекав звістки про смерть родича чи близької людини. В «Сонниках», які видавалися в дореволюційній Росії і в наш час виходять на Заході, цей сон тлумачать так само. У майя число 13, «чортова дюжина», теж вважалось особливим, містичним числом. Точнісінько так, як нині його вважають містичним деякі забобонні люди.

«Мені стає очевидним, — писав відомий дослідник О. Гумбольдт, — що пам'ятники, методи лічби часу, системи космогонії і багато міфів Америки, які являють собою разючі аналогії з ідеями, наявними в Східній Азії, вказують на стародавні зв'язки, а не є просто наслідком спільних умов, у яких перебувають усі нації на світанку цивілізації».

Білі прихідці в Америці

Вже перші європейські завойовники з подивом помічали, що серед індіан, людей, як правило, з мідним, червонуватим кольором тіла і прямим чорним

волоссям, зрідка траплялися племена зі світлою, білою шкірою.

Виявилось, окремі племена «білих індіан» розпошені по обох Америках, мов уламки від якогось вибуху, уламки, що розлетілися в усі боки і вп'ялися в мідно-червону масу індіанських племен. Такі білі племена є на півночі серед ірокезів, індіан острова Ванкувер і на Міссісіпі. Є вони в Північній, Центральній і Південній Америках.

Іспанський історик часів завоювання писав про майорумів — одне індіанське плем'я: «Колір шкіри в них такий світлий, що вони нагадують швидше англійців і фламандців, ніж іспанців. Вони — цигани Амазонки, і їх не можна примусити оселитися й жити в селі. Якщо (з ними) зробити це силоміць, вони не витримують і мруть від туги...»

Дивно, що в джерелах ми знаходимо згадку не лише про білих, але й про «чорних» людей.

Можливо, йдеться про негроїдні групи в самій Америці? Або, що менш імовірно, це свідчення того, що колись існував зв'язок також між Америкою і Африкою? «...Там перебували тоді у великій кількості чорні люди і білі люди, люди різної зовнішності...» — читаємо ми в священній книзі індіан кіче (майя) «Пополь-Вух».

Знахідки археологів свідчать про те, що гадане вторгнення світліших племен чи груп не завжди відбувалося мирно. Наприклад, на одній з фресок, знайденої у Храмі воїнів у місті майя Чічен-Іца, зображено битву між майя і світлочубими воїнами, що напали на них. Південніше в районі міст Чімботе і Трухільйо (нинішня територія Перу) було знайдено

дві вази, на яких також зображено бій між індіанцями і світлошкірими воїнами. Але так було не завжди: в інших випадках ми знаходимо, наприклад, зображення індіанців і білих прихідців, що зайняті спільною працею, — споруджують будинок.

Цілком імовірно, білі, залишки якогось не відомого нам народу, були змушені раптово імгрувати в Америку, мовби рятуючись від чогось. Інакше вони не розселилися б розрізненими групами по всьому материку, де зазнали асиміляції і винищення.

На думку деяких дослідників, з білими прихідцями найтісніше переплелася доля двох народів: інків, що жили на західному узбережжі Південної Америки, та ірокезів — на східному побережжі Південної Америки.

Дивне плем'я — інки

У XVI столітті європейські завойовники, окрім майя, застали в Америці ще одну імперію — імперію інків. Це була єдина в відомій нам історії людства високорозвинута цивілізація, розміщена південніше екватора. Держава інків з населенням у десять мільйонів чоловік тяглася вздовж узбережжя нинішніх Перу й Чилі з півночі на південь більш як на чотири тисячі кілометрів.

Хто ж були інки?

Панівна верства суспільства, замкнута каста.

Їх призначали на важливі державні й військові посади. Вони ж, інки, були жерцями. Решту населення країни складали численні індіанські племена.

Столиця імперії — Куско була зв'язана з усіма районами прекрасними, вимощеними камінням дорогами, які виявились такими міцними, що вже в наші дні їх пристосували під автомобільні магістралі.

В державі інків не знали крадіжок. Коли людина йшла з дому, вона клала паличку на поріг і залишала двері відчиненими. Паличка на порозі означала: дома нікого нема. Цього було досить, щоб ніхто навіть не прагнув заглянути в житло.

До приходу іспанців людину, яка попалася на крадіжці втретє (байдуже, що вона вкрала — жменю горіхів чи коштовності), за законом мали стратити. Засудженого до страти спускали в підземну темницю, що складалася з безлічі вузьких печер з гострими виступами. Там у цілковитій темряві людина багато годин, а іноді й днів блукала, шукаючи виходу. Якщо їй це вдавалося, із злочинця не тільки знімали провину, але й оточували повагою та славою, як героя. Проте вибратися з такого складного лабіринта було майже неможливо. В печерах мешкали отруйні змії, час од часу туди спускали й інших бранців — ягуарів і пум.

Шлюби в країні інків були обов'язкові. Навіть найзаклятіші й переконані парубки не могли уникнути цієї долі. Коли хлопцеві сповнювалось 25 років, а дівчині — 20, і вони ще були не одружені, їх примушували брати шлюб. Причому вибір жінки чи чоловіка від них уже не залежав.

Про життя інків могли б багато розповісти нам їхні рукописи і хроніки. Але так само, як і в майя, на жаль, всі вони знищені. Ось як це сталося.

За одного з правителів почалась епідемія. Спитали оракула, що робити, і він сказав: «Треба заборонити писемність». Усі писемні пам'ятки тоді було знищено, а користування письмом заборонено. Тільки в Храмі Сонця лишилося декілька полотен з описом історії інків. Проте входити до приміщення, де вони містилися, дозволялося лише царюючим інкам та кільком жерцям-охоронцям.

1572 року чотири такі полотнища, захоплені іспанцями, було відправлено в Мадрид королю Філіппу II. Але корабель, який віз їх, очевидно, затонув, а його дорогоцінний для істориків вантаж так і не потрапив до Іспанії.

Втрачені полотнища були єдиною пам'яткою писемності інків, про яку ми знаємо. Через багато років після того, як усі рукописи було знищено, а писемність заборонено під страхом смертної кари, один жрець усе-таки наважився винайти алфавіт. За це його спалили живцем.

Так, як і стародавні єгиптяни, інки бальзамували своїх померлих правителів. Спосіб, в який вони це робили, дуже схожий на єгипетський. Мумії померлих правителів розсаджували на золотих стільцях в одному із залів Храму Сонця. Тут же містився трон, на який під час різних церемоній сидав царюючий правитель. Віддалік стояв порожній золотий стілець, на який він мав пересісти після смерті.

За існуючими переказами, предки інків прийшли в цю країну з-за моря.

Багато вчених також вважає, що інки різко відрізняються від корінного населення і є прихідцями.

Якщо припустити, що інки справді прихідці, то лишається невідомим, звідки вони прийшли і коли.

Є кілька версій, що пояснюють появу інків.

1. Інки так само, як і інші білі групи в Америці, могли бути залишками якогось численного народу, який жив на суші, що існувала колись в Атлантиці або Тихому океані і згодом опустилася під воду. Ті з небагатьох, кому пощастило врятуватися, знайшли притулок у Південній Америці. Однією з таких груп були, можливо, інки.

Нещодавно вчені провели дослідження м'язової тканини мумій царюючих інків. Вдалося визначити і склад їхньої крові. Як повідомляє англійський антропологічний журнал «Ман», склад крові свідчить, що інки не могли належати до місцевого населення Південної Америки. У мумій виявилася група крові «А», якої взагалі не було в Південній Америці до приходу європейців. Більше того, комбінація складу крові інків виявилася дуже рідкісною. Досить сказати, що в наш час такий склад відомий тільки в двох трьох чоловік у всьому світі. На відміну від інших білих груп, що вступали в шлюби з сусідніми племенами, інки брали шлюби всередині своєї групи. Можливо, саме це дозволило їм зберегти склад крові, властивий лише їхньому народові.

2. Дотепну гіпотезу висуває англійський історик Х. С. Гладвін. Незадовго до своєї смерті, 323 року до н. е., Олександр Македонський зібрав п'ять тисяч левантійських та грецьких корабельних теслярів і моряків у районі Персидської затоки і наказав їм збудувати величезний флот у 800 кораблів. Флот збудували. Відомо, що в нього входили кораблі,

дуже великі для того часу, деякі з них могли перевезти по 500—600 чоловік. І раптом того ж 323 року до н. е., тобто за рік до смерті Олександра Македонського, флот... зник. Ніде в жодній з хронік ми не знаходимо й слова про дальшу долю цього величезного флоту, яким командував Олександрів друг — Неарх. Люди й кораблі зникли безслідно. Відомо лише, що на батьківщину вони не повернулись.

Навряд чи соратники Олександра Македонського попливли на південний захід: в ту пору року вітри не сприяли такому плаванню. Там на узбережжі майже не було гаваней і ніде було поповнити запаси води; крім того, не існувало тоді й Суецького каналу, а шляху навколо Африки зовсім не знали.

Автор цієї гіпотези вважає ймовірним припустити, що флотилія рушила на схід. З цією метою Олександр Македонський і побудував її, щоб продовжити свої завоювання на сході — захопити Індію і Китай. Кораблі потрапляли в шторм, губили один одного в тумані, знову зустрічалися і знову пливли далі на схід. У портах Індії та Індонезії, куди вони заходили, моряки, можливо, чули про багаті на золото землі, які лежать на тім боці, де сходить сонце. Деякі кораблі досягли узбережжя Центральної Америки, інші — району Перу.

На думку частини дослідників, малюнки на посуді Південної Америки (культура Мочика) відтворюють білих бородатих людей у головних уборах, що нагадують шоломи грецьких воїнів часів Олександра Македонського (мал. 5). Правда, згідно прийнятому датуванню, культура ця належить до значно пізнішого періоду — VIII століття н. е.

Мал. 5

Цікава знахідка відомого мандрівника капітана Кука, який на островах у Тихому океані виявив у тубільців човни з трикутним, або, як його називали, «латинським», вітрилом. До цього вважалося, що «латинське вітрило» відоме тільки в Середземному морі. Виявилося, що вітрило такого типу (під яким плавали й моряки Олександра Македонського!) поширене саме в тій смугі Індійського й Тихого океанів, де мала б пропливати ця безслідно зникла флотилія.

Природно, що гіпотеза Гладвіна має доволі противників у вченому світі. Проте найлегше відкинути

чиюсь думку, не пропонуючи натомість ніякої. Хоч би як там було, має рацію Гладвін чи ні, доля флоту Олександра Македонського лишається темною сторінкою в історії.

Деякі вчені вважають, що цим же шляхом в Америку колись пропливли навіть фінікійці. Лінгвіст Д. Макдональд, наприклад, вважав, що він виявив сліди фінікійської мови в народів Океанії. За свідченням відомого стародавнього історика Йосифа Флавія, виходить, що флот біблійного царя Соломона плавав у якусь країну Офір, чи Софір; плавання туди тривало цілих три роки.

«Цим людям, — писав Й. Флавій, — він наказав разом з власними уповноваженими вирушити в плавання в країну, що в давнину звалася Софіром, а нині зветься Золотою Країною (вона знаходиться в Індії), і привезти звідти золото».

Дехто з дослідників розташовує цю країну на островах Малайського архіпелагу. Моряками на кораблях Соломона були фінікійці. На підставі цього частина вчених вважає, що нащадки моряків з цих бродячих фінікійських флотилій згодом осідали на островах Полінезії. Саме в цьому вони вбачають розгадку походження «білих остров'ян» Тихого океану.

Є дані, що інки розмовляли нібито якоюсь мовою, котру знали лише вони самі. Офіційною ж мовою в державі інків була мова племені кечуа. Лінгвісти з подивом виявили, що в ній є понад тисяча коренів священної мови стародавніх індусів — санскриту.

Коли це не випадкові збіги, що мало ймовірно, то

природно вважати, що санскритські слова могли потрапити до кечуа лише від інків. Але якщо припустити, що інки говорили санскритом, то вони були вихідцями з Індії...

Звідки все ж таки з'явився цей загадковий народ? Хто були предки інків? Стародавні індійці, греки, фінікійці? Чи це були залишки якогось народу, який давно зник? А що, коли це просто одне з місцевих племен, яке зуміло підкорити собі всю цю величезну територію?

Остаточну істину поки не знайдено.

Звичайно, найлегше було б забути про відносність наших знань і будь-яке твердження сприймати як остаточну істину. Така точка зору зручніша, аніж правильніша.

Майже сто років тому голова патентного бюро Сполучених Штатів Америки подав державному секретареві петицію про відставку: «Мені нема рації залишатися на своєму посту, — писав він, — оскільки всі відкриття вже зроблені». Нині ми з усмішкою згадуємо цей епізод. Наука, а заодно й історія, не може бути вичерпана. Ось чому ми не маємо права твердити, що про минуле нам усе вже відомо і що зроблено вже всі відкриття.

Хто відкрив Америку!

1492 року Христофор Колумб, адмірал його величності іспанського короля, після тривалого плавання підняв королівський прапор на відкритих ним землях. З цього звичайно починається історія

відкриття Америки. Так вважали довгий час, так писали в підручниках. Цього переконання не похитнула навіть знахідка в 1898 році на території штату Міннесоти каменя з руничними письменами, що ними користувалися свого часу норманни. Напис цей було розшифровано. Ось що він повідомляв: «8 шведів і 22 норвежці на шляху з Вінланду на захід. У нас був табір на камінних островах на відстані одного дня шляху від цього місця. Нас не було в таборі, і весь день ми ловили рибу. Повернувшись, ми знайшли десятох наших людей червоними від крові і мертвими. Мати божа, врятуй нас від смерті. Ще десять чоловік з нашої групи перебуває в морі на кораблі. Рік 1362».

Сфотографувавши, перемалювавши та розшифрувавши напис, вчені, скептично похитуючи сивими головами, оголосили знахідку чиеюсь витонченою підробкою. Вчений світ був певен цього цілих п'ятдесят років. І тільки тепер оригінальність напису встановлено остаточно.

Нині нам відомо про великі норманські поселення в Північній Америці.

Однак задовго до норманнів тут побували кельти. Їхнє поселення в Америці звалось Вітраманналенд — Земля Білих Людей. З III століття до н. е. сюди стали переселятися всі, кому погано жилося під владою кельтських родових вождів та військової знаті. Раз на рік, навесні, до берегів Вітраманналенду підпливали кораблі. Вони привозили нових переселенців і звістки з батьківщини.

Але одного разу кораблі не прийшли. Наступної весни їх теж не було. Даремно цілими днями десят-

ки очей, вдивлялися в рівну і байдужу лінію горизонту. Минали роки, старі люди вмирали, підросла молодь, що тільки з плутаних розповідей старших знала про якусь далеку землю там, за морем, звідки всі вони припливли колись. Поступово переселенці змішалися з місцевими племенами. Вони так і не дізналися, що трапилося на їхній батьківщині, чому перестали приходити кораблі.

А сталося таке. В 56 році до н. е. римський флот під командуванням Юлія Цезаря розбив і знищив кельтську флотилію. Після цієї поразки кельти перестали бути народом мореплавців. Дехто з найнепокірніших кельтів утік до Ірландії, інші ще дали — в Ісландію.

Минуло десять століть, перш ніж біля цих же берегів знову з'явилися кораблі з Європи. Але нащадки кельтів, які давно вже змішалися з алгонкінами, не впізнали норманнів. Пускаючи стріли в бік корабля, з криками тікали вони геть від узбережжя, вглиб країни.

Коли в XI столітті ці місця відвідав ісландський купець Гудлейф, він знайшов уже багатолюдні селища, будинки, комори. Люди розмовляли ірландською мовою, яку Гудлейф хоч і через силу, але розумів. Очевидно, ці поселення були свого роду вольницями, щось на зразок нашої Запорозької Січі. Ті, хто жив тут, щонайменше хотіли, щоб про їхнє пристанище дізналися впливові владики по той бік океану. «У них свої закони, — писав Гудлейф, — чужоземців вони перетворюють на рабів або вбивають».

Збереглося кілька карт, за якими кораблі долали

шлях до берегів Америки. Частину з цих карт неважко датувати. На одних з них, наприклад, біля Іспанії, зображено острови, що їх ви не знайдете на жодній сучасній карті. Ісландські літописці повідомляють нам, що острови ці насправді існували колись, але опустилися під воду 1342 року.

Спогади про подорожі за океан збереглися і в народній творчості норманнів. Про них згадується майже в 60 сагах, епічних поемах, які виспівували мандрівні співці — барди.

Вихідці з Європи осідали не лише на узбережжі континенту. За твердженням каліфорнійського вченого Альфа Монге, скандінави були в центрі північноамериканського континенту вже за 500 років до того, як флагман іспанської експедиції «Санта Марія» взяв курс через Атлантику.

Але на 1450 рік всі поселення, що були тут колись, знову зникли. Кораблі норманнів перестали бороздити північні води Атлантики, і шлях до Америки був знову і, здавалось, назавжди забутий. На місці цивілізації, що знала видобуток та обробку металів, у районі Великих Озер і долини Огайо запанував кам'яний вік ірокезьких племен.

Пошуки причини загибелі норманських колоній в Америці приводять нас до Індії.

1332 року в Калькютті спалахнула епідемія бубонної чуми. За кілька років вона досягла узбережжя Азовського й Чорного морів. У тюрмах торгових кораблів чума помандрувала в Середземне море.

Літопис тих років розповідає про такі «кораблі смерті». 1348 року корабель, в екіпажі якого були хворі на чуму, з приспущеним прапором увійшов

у Генуезький порт. Але йому не дали навіть наблизитись до пірса. Палаючими стрілами корабель відігнали від причалу і примусили знову відійти в море. В Марселі і Барселоні повторилося те ж саме. Запаленими стрілами зустріли корабель і в інших портах. Літописець розповідає, що в ті дні було «багато кораблів, які пливли по морю із своїм вантажем і екіпажем, що був мертвий».

Через Скандінавію та Ісландію чума потрапила в Новий Світ. Рятуючись від неї, поселенці-норманни тікали вглиб країни. Хто вцілів, остаточно змішалися з ірокезькими племенами. Норманни в Америці перестали існувати. Внаслідок цього змішання ірокези успадкували світлий колір шкіри, європейські риси обличчя та деякі скандінавські слова.

Є свідчення, що раніше шлях за океан знали й ірландці. У VIII столітті папа римський звинуватив одного впливового ірландського церковного діяча Віргілія в ересі. Ересь полягала в тому, що Віргілій говорив про існування «антиподів» — людей, які живуть на протилежному боці Землі. Це суперечило тогочасному церковному вченню, яке твердило, що Земля пласка. Віргілій сам поїхав до папи римського і виправдався. Він довів папі, що ірландці здійснювали подорожі за океан, на протилежний бік Землі, туди, де лежать великі незвідані землі.

Однак до перших норманнів і кельтів про великий морський шлях на захід, до величезного континенту, знали історики Стародавньої Греції й Риму. У своїх «Кольористих оповіданнях» Клавдій Еліан, посилаючись на Феопомпа, писав: «Європа, Азія й Лівія (Африка) — це острови, що обмежуються

океаном. За ним знаходиться континент величезної довжини».

Славний римський оратор Ціцерон також вірив в існування цього континенту і говорив, що земля, відома римлянам, тільки малий острів у порівнянні з ним.

Проте всі ці відомості грецькі й римські автори черпали з ще давніших джерел — карфагенських та фінікійських хронік. Самі хроніки не дійшли до нас. Ми знаємо тільки імена авторів і назви книжок, сліди яких губляться.

За 450 років до відкриття Америки середньоазіатський учений-енциклопедист Абу-Рейхан Біруні у своїх працях неодноразово повертався до думки про існування якоїсь великої суші за Атлантичним океаном. За його словами, туди «неможливо плавати через неспокій повітря, громаддя води та небезпеку не повернутися назад».

Відомості про острів (можливо, Кубу, Гаїті чи якийсь інший з групи Антільських островів), відкритий карфагенськими мореплавцями, містить книга «Дивовижні історії», яку приписують Арістотелеві. «Кажуть, що в морі за Геркулесовими Стовпами карфагеняни знайшли острів. В його лісах росли найрізноманітніші дерева і чудові фрукти, там були судноплавні ріки, а сам він перебував на відстані багатьох днів шляху. Коли карфагеняни, які панували в Західному океані, побачили, що багато купців та інших людей, принаджених родючій грунту і приємним кліматом, почали часто відвідувати його, а дехто навіть оселяться на ньому, вони перелякалися, що звістка про ці землі докотиться до інших

народів і почнеться велике переселення людей. Тому, щоб Карфагенській імперії це не пішло на шкоду і її панування на морі не перейшло до інших рук, сенат Карфагена видав декрет про те, щоб ніхто під страхом смерті не плавав на той острів. Тих же, хто поселився на ньому, було страчено».

Відгомін спогадів про цю подію знаходимо в іспанського історика початку XVII століття Меріануса де Орсселара. Він пише, що цей острів відкрили приблизно 371 року до н. е., коли між Римом і Карфагеном точилася війна не на життя, а на смерть. Частина карфагенян, які відкрили острів, залишилася на ньому, інші ж повернулись на кораблях, щоб розповісти про своє відкриття сенатові. «Обговоривши це питання, — пише іспанський історик, — сенат прийняв ухвалу приховати цю звістку. Тих же, хто привіз її з-за океану, було страчено. У Карфагені боялись, можливо, що народ, стомлений війною, яка тривала вже багато років, вирішить залишити місто і переселиться на ці чудові землі».

Те, що людям у давнину був відомий шлях через Атлантику, підтверджує цілий ряд знахідок у самій Америці. В одній із стародавніх могил археологи виявили голівку римської статуетки II століття н. е. 1818 року в штаті Теннесі (США) на глибині 5 футів було виявлено римську монету, також II століття н. е. А на узбережжі Венесуели знайшли цілий скарб римських монет I—IV століть н. е.

Є й інші факти, які підтверджують, що в давнину з Європи здійснювались подорожі до Америки. Наприклад, на фресках, що збереглися в Помпеї, виявилось зображення дуже характерних плодів

чагарника, який росте тільки в Південній Америці. Там же знайдено зображення ананаса, батьківщина якого — тропічна Америка.

«Океан переплисти не можна»

Однак набагато частіше й докладніше, ніж про далекий материк, стародавні автори писали про те, що шлях до нього майже неможливий, оскільки море на захід від Стопів Геркулеса стало непрохідним.

Плутарх писав, що Атлантику важко перепливати, бо вона сповнена рідкої грязюки. Море там, за його словами, грузьке, як болото. Не відомий нам грецький автор, що його твори свого часу приписували Арістотелеві, розповідає про фінікійський корабель, який плавав по той бік Геркулесових Стопів. Одного разу сильний вітер відніс його далеко на захід, аж поки він потрапив у море, де неможливо було пливати крізь густі водорості. Мабуть, це була та частина Атлантики, що відома нам як Саргасове море.

Великий історик стародавнього світу Геродот посилається на повідомлення, яке зробив один мандрівник перському цареві Ксерксу, що Атлантику не можна перепливати, бо там ціле море багнуки. Можна було б навести багато інших прикладів і висловлювань, які говорять про одне: про непрохідність деяких районів Атлантики вже в класичний період Стародавньої Греції.

Океанографічна експедиція 1947—1948 років

підтвердила ці повідомлення. Дно Атлантики між Азорськими островами і Тринідадом виявилось вкритим майже 30-метровим шаром грузького мулу.

Колись найдавніші мореплавці, очевидно, могли частіше перетинати Атлантику й Тихий океан та відчувати Америку. Але потім щось сталося, що обірвало ці зв'язки і зробило океани непрохідними.

Платон пише, що колись, мовляв, за Геркулесовими Стопями містилася суша. Цей величезний острів «осів від землетрусу та залишив після себе непрохідний мул, який перешкоджає плавцям проникати звідси у зовнішнє море, так що йти далі вони не можуть». При цьому Платон посилається на грецького філософа Солона, котрий побував у Єгипті та одержав ці відомості від єгипетських жерців.

Грецький філософ Крантор з міста Солі (310 рік до н. е.), що належав до першої академії платоністів, під час відвідань Єгипту бачив колону, на якій було записано історію величезного острова, що затонув у Атлантичному океані.

Багато цікавого і корисного повідомляє в своїй книжці про Атлантиду професор М. Ф. Жиров.

Навряд, щоб одноразова катастрофа могла зробити Атлантику непрохідною на протязі кількох тисячоліть. Очевидно, тут мали місце послідовні занурення суші. Це підтверджується й тим, що багато стародавніх істориків та географів згадує про великі острови Кронос, Посейдонос та інші на схід від Геркулесових Стопів, які теж опустилися в океан.

Повідомлення про колись просторі землі, що занурилися на морське дно, знаходимо і в спогадах жителів островів, які містяться на південний захід

від Нової Зеландії. За їхніми переказами, океан поглинув землі «Ка-хоупо-о-Кане» («Тіло бога Кане»). В полінезійських міфах часто згадується якась «Велика земля». Жителі Пасхи говорять про землі «Моту Маріо Хіва», що опустилися на морське дно.

Ці відомості підтверджуються й археологічними знахідками. Біля острова Понапе (Каролінські острови) виявлено, наприклад, залишки великого міста, наполовину зануреного в море. Так само, як і в Атлантиці, опускання суші в Тихому океані відбувалися, очевидно, протягом тривалого часу.

1867 року англійський корабель з кумедним найменуванням «Задоволення холостяка», яким командував відомий на той час капітан Джон Девіс, відкрив острови в районі острова Пасхи. Їхні координати, 27 градусів південної широти та 105 градусів західної довготи, було занесено в судновий журнал. Капітан назвав їх на свою честь — острови Девіса. Але корабель був зв'язаний контрактом і поспішав прибути в строк до місця призначення. Тому капітан не став витрачати часу на дослідження відкритих земель, вирішивши зробити це по дорозі назад. Та коли через кілька місяців корабель повертався, замість островів розстилася рівна гладина океану. Авторитет Джона Девіса і свідчення його екіпажу були поза сумнівом. Однак ні він, ні наступні експедиції так і не виявили цих островів. Вони зникли.

Слід сказати, що є свідчення про опускання якоїсь суші в Індійському океані. На Мадагаскарі налічується десять видів лемури, котрі, крім Африки, мешкають лише в Індії. Та, як відомо, лемури не вміють плавати і не могли перетнути океан. 26 ви-

дів рослин, які можна знайти на Мадагаскарі, ростуть ще тільки в одному районі світу — в Південній Азії, але їх нема в найближчій до Мадагаскару Африці. А дев'ять інших рослин Мадагаскару є тільки в Полінезії, віддаленій на багато тисяч кілометрів океану.

Невиразні спогади про сушу серед Індійського океану, про легендарний материк Лемурию можна знайти і в історичних переказах народів Південної Індії. «Тамілахам, чи батьківщина тамілів, — повідомляє один індійський історик, — у далекому минулому знаходився в південному районі великого острова Навалам, який був однією з перших земель, що з'явилися біля екватора. Туди ж входила і Лемурия, цей зниклий континент... що був колискою людської цивілізації».

Ми не ставили собі за мету наводити тут усі докази на користь існування островів і суші, які потім опустились на дно океану. Та нам здається, що якраз занурення земель або ж багаторазові опускання, котрі зробили непрохідними чималі райони Атлантики й Тихого океану, обірвали зв'язки між материками. Цьому зануренню суші, очевидно, передувала і була причиною подія, згадка про яку збереглася в усіх народів світу. Це — всесвітня катастрофа.

ЧИ БУЛА ВСЕСВІТНЯ КАТАСТРОФА!

Небо наблизилось до землі

*Перед нами — божевільна теорія.
Питання в тому, чи достатньо вона
божевільна, щоб бути правильною?*

Нільс Бор

Священні тексти й міфи різних народів є, по суті, найстародавнішими джерелами, що дійшли до нас. Деякі археологічні відкриття останніх років підтверджують окремі факти, про них раніше ми могли довідатися лише з епосу чи релігійних книг. Але в цьому немає нічого дивного. Так звані священні книги й міфи, неминуче вбираючи в себе відомості з народної пам'яті, несуть у собі відгомін справжніх подій. Мовлячи словами Ф. Енгельса, перекази народів є однією з тих абстракцій, які можуть послужити тому, «щоб полегшити впорядкування історичного матеріалу, намітити послідовність окремих його прошарків». Ось чому історик мусить прагнути знайти в релігійних текстах те справжнє й раціональне, на що може спертися наука.

Перекази і релігії всіх народів зберегли спогади про якусь страхітливую катастрофу, що спіткала нашу Землю. Те, що розповідається про потоп у Біблії, — це не монополія одних християнських священних текстів.

«Небо наблизилося до землі, і за один день усе

загинуло. Навіть гори зникли під водою... Кажуть, що скелі, які ми бачимо тепер, вкрили всю землю, а «тетзонтли»¹ кипіло й вирувало з великим клікотом, і підіймалися гори червоного кольору...» Так розповідає про всесвітню катастрофу один з стародавніх мексиканських кодексів («Кодекс Чімалпопока»).

А ось як писали про цю катастрофу у своєму кодексі «Пополь-Вух» жерці індіан кіче, що живуть нині на території Гватемали: «Було зроблено великий потоп... Лице землі потемніло, і почав падати чорний дощ; злива удень і злива вночі... Люди розбігалися у відчаї... Вони пробували вилазити на дахи будинків, які обвалювались і жбурляли їх на землю. Вони пробували вилазити на верхів'я дерев, але дерева скидали їх, люди шукали порятунку в печерах і гротах, і вони хоронили людей. Так була завершена загибель (роду, раси) людей, приречених на винищення».

Пам'ять про це збереглася і в індіан басейну Амазонки, перекази яких розповідають, що одного разу почулося страшне ревіння і гуркіт. Усе пірнуло в темряву, а потім на землю ринула злива, яка змила все і затопила весь світ.

Мабуть, у той же час відбувалася і горотворна діяльність. Індіани островів Королеви Шарлотти розповідають, наприклад, у своїх міфах, що до катастрофи земля була не така, як нині, і що тоді зовсім не було гір. «Кодекс Чімалпопока» згадує

¹ Пориста кам'яна лава, один з основних будівельних матеріалів Мексики.

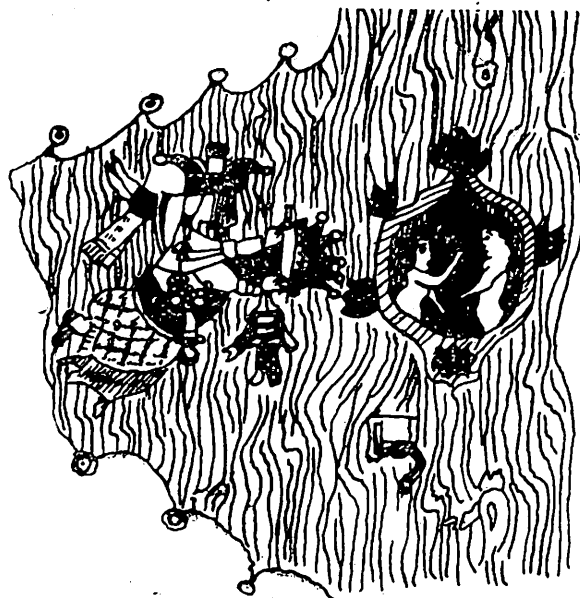
про червоні гори, що підіймалися, мабуть, розпечені або ж укриті розтопленою лавою.

Йдеться, певно, про якусь катастрофу, що сталася поблизу цих районів, де між Америкою і Африкою. Подібні ж спогади про гадану катастрофу, що, крім потопу, супроводжувалась ураганами, землетрусами й страхітливою вулканічною діяльністю, збереглися і в африканських народів.

Та в міру віддалення від Атлантики характер народних міфів змінюється. Перекази розповідають тільки про дуже сильну повінь. Наприклад, у переказах індіан Аляски (плем'я тлінкітів) говориться лише про потоп. Небагато вцілілих людей плывло на каное до гірських вершин, щоб врятуватися від розбурханих вод. Ведмеді й вовки, підхоплені виром, безстрашно підпливали до човнів, і людям доводилося списами та веслами відганяти їх.

Якщо ми подумки рухатимемося від гаданого місця катастрофи на схід, через Середземне море, Персію і далі до Китаю, то побачимо, як поступово змінюється характер переказів. Грецький епос повідомляє, що під час потопу здригалася земля. «Одні шукали горбів повище, інші сідали в човни і веслували там, де ще недавно орали, треті знімали рибу з верхівок в'язів...» До цього району докотилися, як бачимо, тільки коливання ґрунту та хвиля повені, що не затопила високих горбів і піднялася не вище верхівок дерев...

Перекази твердять, що в найсхіднішому районі Азії, в Китаї, води моря, заливши суходіл, відступили потім від побережжя на південний схід. Природно припустити, що коли в одному районі земної кулі

Мал. 6-а

була величезна припливна хвиля і води сягали навіть гірських вершин, то десь з протилежного боку мав бути відплив. Поступово з міру пересування на схід зменшувалась і висота водяного покриву: в Центральній Америці вода доходила до вершин найвищих гір, у Греції була не вище горбів і верхівок дерев, а в Персії досягла висоти людського зросту.

Відомі зображення (мал. 6) цієї події. Один з малюнків узято з ацтекського кодексу (а), другий — вавілонське зображення (б).

Коли була катастрофа!

Приголомшеним катастрофою стародавнім народам та їхнім нащадкам навіть через тисячоліття земля під ногами здавалась ненадійною і хисткою.

Арії, що переселилися в Індію, кинувши невідому прабатьківщину, у своїх священних гімнах просять бога «твердо тримати землю».

Мал. 6-б

Спогади про давній потоп і згубні землетруси, що супроводжували його, підтримувалися наступ-

ними катастрофами місцевого порядку. Так, наприклад, близько 1450 року до н. е. води Атлантичного океану прорвалися в Середземне море, рівень якого до цього був значно нижчий. Раптово затонуло багато земель, населення яких майже повністю загинуло. Під водою опинився й суходіл, що з'єднував раніше, як каже Пліній, Кіпр з Азією.

Чому Баб-ель-Мандебська протока, що в перекладі означає «Ворота сліз», зветься саме так? Переказ твердить, ніби назву цю їй дано на згадку про великий землетрус, внаслідок якого стався розрив Азії й Африки і утворилось Червоне море. При цьому загинуло багато людей.

Інші місцеві катастрофи сталися ближчого до нас часу. 1815 року в одній з провінцій Індонезії почалося несподіване виверження вулкана. Із 12 тисяч чоловік, які мешкали в провінції, живі лишилися тільки 26.

Під час знаменитого ліссабонського землетрусу 1775 року за 6 хвилин загинуло 60 тисяч чоловік. Підземні поштовхи різної сили прокотилися по Європі та Америці. Того ж дня і тієї ж години в Марокко у землі раптом утворилася величезна тріщина, в яку повністю провалилось місто з десятитисячним населенням, після чого земля знову зімкнулася. Все місто загинуло.

Якось 1902 року жителі столиці острова Мартініка почули дивний гул. Піднявши голови, вони побачили легку хмаринку над вершиною найближчої гори — згаслого вулкана. Це було останнє, що вони бачили. Хмара розпечених газів ринула на місто. Всі 30 тисяч жителів загинули майже за одну мить. У багатьох газетах того часу друкувалося повідомлення про єдину людину, що врятувалася. Це був в'язень, засуджений до страти! Товсті стіни камери смертників врятували його.

Відомості про місцеві катаклізми часто «нашаруються» на спогади про ту згубну катастрофу, яку пам'ятають усі народи світу. І тому важко точно встановити, коли сталася гадана всесвітня катастрофа. Але можна все ж спробувати відповісти на це питання.

Глиняні таблички стародавніх шумерів, де згадується про потоп, як про дуже давню подію, належать IV тисячоліттю до н. е.

Кліматологія. У шведському журналі «Ймер» була опублікована стаття про відкриття вченого П. В. Колбе, який, беручи пробу дна Атлантичного океану з глибини 3 600 метрів, дістав залишки водоростей, що можуть існувати тільки в прісній воді.

Єдиним поясненням цього відкриття може бути припущення, що на цьому місці колись існував суходіл. Але якщо в цьому районі був суходіл, він мав служити своєрідним бар'єром, що відгороджував Гольфстрім від Європи. Існування такого бар'єра дається приблизно періодом у 10 000 років до н. е. Прорив його дозволив Гольфстрімові попрямувати на північ, і епоха обледеніння в Європі та Гренландії скінчилася. Коментуючи це відкриття, лондонська газета «Таймс» писала, що цей висновок знаходить підтвердження і в дослідженнях радянських учених, здійснених на криголамах «Садко».

На думку ряду дослідників, тоді ж, близько 10 тисяч років до н. е., сталося й інше кліматичне зміщення: різке підвищення вологості.

Гідрографія. Ніагарський водоспад складається з цілого ряду кам'яних уступів, які протягом довгого часу відчували на собі напір води, що падає. Коли один з таких уступів виявлявся розмитим, вода наступала на інший і т. д. Вдалося встановити, що час появи Ніагарського водоспаду, який виник внаслідок різких геологічних зсувів, що сталися в цьому районі, — приблизно 8—13 тисячоліття до нашої ери.

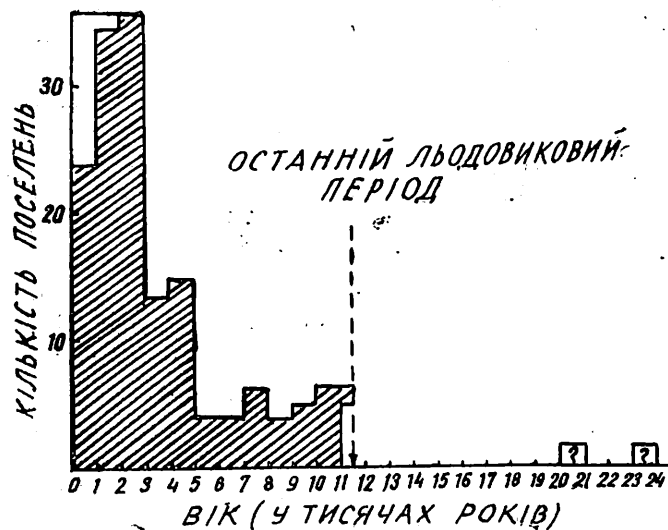
Археологія. Не так давно відомий мексиканський учений Гарсія Пайона на висоті 5 700 метрів у Кордільєрах виявив під товстим шаром льоду залишки двох хатин. Черепашник навколо них і сліди діяльності моря свідчать про те, що колись хатини знаходились на березі моря.

Розрахунки показують, що підняття це сталося понад 10 тисяч років тому.

Дата активної вулканічної діяльності в цьому районі підтверджується й іншими знахідками. 1898 року команда французького корабля, яка ремонтувала кабель, прокладений по дну Атлантичного океану, випадково підняла на поверхню уламки скелі вулканічного походження. Знахідкою зацікавилися вчені. Виявилось, що така склоподібна лава, яку добули з дна океану, могла утворитись тільки за атмосферного тиску. Крім того, аналіз лави показав, що в океан вона занурилася одразу ж після затвердіння. Сталося це також приблизно 13 тисяч років до н. е.

Як твердить видатний американський дослідник, лауреат Нобелівської премії У. Ф. Ліббі, строгий радіовуглецевий аналіз дозволив зафіксувати дивне явище на Американському континенті. «Приблизно 10 400 років тому, — пише Ліббі, — сліди людини раптом зникають... Одержані досі факти нібито свідчать про те, що саме на цьому рубежі відбувається якась перерва в послідовності».

«Це явище, — веде далі У. Ф. Ліббі у своїй статті, що була опублікована в збірці «Наука й людство» («Знание», 1962), — важко пояснити, коли взяти до уваги, що чимала частина Американського материка не була вкрита кригою під час останнього обледеніння (мал. 7). Найдавніші сліди людини на Скандинавському півострові і в Англії мають вік теж близько 10 400 років, чого не спостерігаємо на півдні Європи. Наприклад, малюнки в печері Ласко в Центральній Франції, одному з найцікавіших поселень стародавньої людини, датуються значно раніше — в 15 тисяч років тому».

Мал. 7

Отже, зовсім різні дані підтверджують приблизну дату катаклізму.

Ми вже казали, що катастрофа, найімовірніше, проявила себе в тому, що утворилась величезна припливна хвиля, сталися землетруси, виверження вулканів. Що ж могло викликати все це? Багато говорить про те, що таке раптове пробудження тектонічної діяльності було наслідком якоїсь космічної причини.

У XVII столітті в Китаї побував єзуїтський місіонер Мартін Мартініус. Він прожив там кілька років, вивчив мову і, повернувшись, написав ґрунтовну працю «Історія Китаю». Ось як він описує зі слів китайських стародавніх літописів те, що сталося під час потопу: «...Опора неба обвалилась, земля здригнулася до самої своєї основи. Небо почало падати на північ. Сонце, Місяць і зірки змінили путь свого руху. Вся система Всесвіту поринула в безладдя. Сонце потьмарилось, і планети змінили свої шляхи».

Про це ж, про змінений вигляд неба, повідомляв «один із наймудріших римлян» давнини історик М. Теренцій Варрон, який користувався якимось стародавнім джерелом. «Зірка Венера,— писав він,— змінила свій колір, розміри, форму, вигляд і курс, чого не було ніколи ні до, ні після цього».

В Іудеї побутувала подібна ж версія. Там вважали, що потоп «стався тому, що господь бог змінив місяця двох зірок у сузір'ї».

Отже, шляхи планет, і передусім Венери, змінилися. На Землі це супроводжувалося страшними виверженнями вулканів, землетрусами, а місцями — опусканням суші. Те, що шлях Венери після катастрофи став інший, тобто вона почала пересуватися на тлі інших сузір'їв, може бути пояснене лише зміною точки спостережень. А це може говорити про те, що внаслідок катастрофи Земля змінила кут нахилу або ж свою орбіту навколо Сонця.

Повідомляючи про причину катастрофи, яка спіткала Землю, давньоіндійські священні книги гово-

рять, що її викликав «бог Хаягрива, який мешкав у безодні». В халдейських міфах це архангел безодні, у майя — бог урагану Хуркан.

Серед грецьких міфів є розповіді про Фаетона (по-грецьки — «палаючий»). Син Геліоса (Сонця) Фаетон упрохав батька довірити йому на один день управління сонячною колісницею, яка проходить по небу. Але син не зумів керувати коней на звичайний шлях і дуже наблизився до Землі, спопеляючи її своїм жаром. Щоб урятувати все живе, Зевс уразив юнака блискавкою, і Фаетон упав.

Деякі вчені вважають, що легенда про Фаетона оповідає про падіння величезного метеорита.

Навколо нашого Сонця, крім планет, обертається цілий пояс досить великих небесних тіл — астероїдів. Астрономи підраховали загальну масу цього поясу. Виявилось, що вона становить приблизно $\frac{1}{10}$ маси всієї Землі. Якби пояс астероїдів «склався» в одне тіло, вийшла б планета діаметром у 5900 кілометрів. Чимало астрономів гадає, що колись така планета існувала. Вона була менша за Марс і більша за Меркурій. Її орбіта проходила між Марсом і Юпітером. Планета, названа Фаетоном за ім'ям міфічного героя, загинула від якоїсь гігантської космічної катастрофи, а її уламки, що можуть викликати нові катастрофи, і далі обертаються навколо Сонця.

Відомо, що на нашу Землю постійно падають дрібні космічні тіла — метеорити. Розміри їхні коливаються, і що більше тіло, то менші в нього шанси зустрітися з нашою планетою. Польський астроном Людвіг Зайдлер зробив цікаві підрахунки. Тіло діаметром у 65 метрів падає на нашу Землю не частіше

одного разу в 22 тисячі років, діаметром же в 120 метрів — в середньому раз на 120 тисяч років. Для того ж, щоб на Землю впало тіло діаметром у 4 кілометри, мусить пройти не менше 260 мільйонів років.

Наслідки такої зустрічі були б сумні для нашої Землі. Навіть найменше з названих тіл при падінні зруйнує все в радіусі 20 кілометрів. Тіло ж, яке падає раз на 120 тисяч років, здатне знищити місто, завбільшки як Москва. Астероїд, котрий падає раз у 260 мільйонів років, може зруйнувати пів-Європи. Під час падіння тіла діаметром 17 кілометрів мала б серйозно постраждати половина земної кулі.

Земля існує досить довго для того, щоб пережити падіння подібних космічних тіл. Це може статися, якщо котрийсь із астероїдів опиниться в сфері притягання Землі і звалиться на неї. Один із них, ніби спеціально призначений для такої ролі, має діаметр саме 17 кілометрів (Ерос). Діаметр іншого, відомого під назвою Церера, — 770 кілометрів. Важко собі уявити, які наслідки для Землі та її мешканців дало б зіткнення з таким тілом.

«Такі тіла, — писав з цього приводу англійський журнал «Discovery», — можуть знищити або ж завдати шкоди цілій цивілізації». Та якщо припустити, що космічне тіло коли-небудь падало на Землю, ми, очевидно, й зараз могли б знайти сліди від цього.

Чи є вони? Так, є. У південній Африці, наприклад, існує широченний кратер, який довго вважали за кратер згаслого вулкана. Коли дослідили детальніше, виявилось, що він не вулканічного походжен-

ня. Це результат падіння на Землю якогось великого тіла з космічного простору. Наблизившись до поверхні, тіло вибухнуло з потужністю, що у 20 разів перевищує силу вибуху найбільшої з сучасних водневих бомб. Сталося це кілька мільйонів років тому. Можливо, в цьому зв'язку можна згадати і про Тунгуський метеорит, справжня природа якого досі не з'ясована.

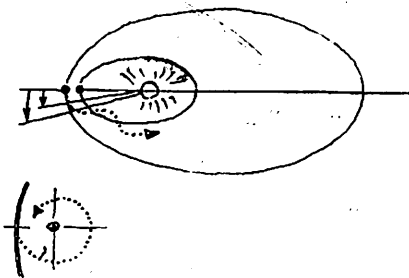
Інший слід падіння великого небесного тіла на території нашої країни знаходиться на острові Сарема, в Естонії. Зараз кратер, що утворився внаслідок його падіння, наповнений водою, і зовні це озеро не відрізняється від інших озер цього району.

Порівняно з іншими небесними тілами, що падали на Землю, цей метеорит не такий уже й великий — він важив якихось 450 тонн. Але, падаючи, він вибухнув і викинув по краях кратера тисячі кубометрів ґрунту. Зроблений на місці його падіння аналіз вказує, що катастрофа ця відбулася понад 2500 років тому.

Як відомо, більшу частину земної кулі займають моря й океани. Відповідно більшість «попадань» космічних тіл має припадати на них. Крім того, за мільярди років існування нашої планети величезні ділянки суші, цілі материки, опускалися й ставали дном океану. Інші ж райони, навпаки, підіймалися над водою, утворюючи суходіл. Час і геологічні процеси постійно стирали сліди падіння на Землю великих космічних тіл.

Ми казали вже, що під час катастрофи море далеко відступило від узбережжя Китаю, а на протилежному боці здійнялася велетенська припливна

хвиля. Логічно припустити, що викликати таку хвилю могло якесь небесне тіло, яке наблизилось до Землі. Можливо, це був астероїд, один із тих, що приречені блукати у світовому просторі, доки не потраплять у поле притягання котроїсь із планет сонячної системи.

Мал. 8

Не виключено, що поблизу Землі час від часу проходить якесь велике небесне тіло. Римський історик Цензоріус писав у III столітті до н. е., що Земля переживає подібні катастрофи періодично кожні 21 600 років.

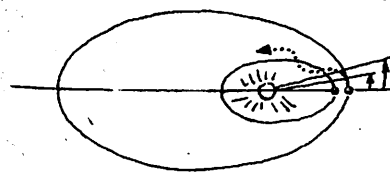
«Ви пам'ятаєте один потоп, а їх було багато до цього, — говорили Солону єгипетські жерці. — Час од часу ваша цивілізація, як і інших народів, знищується водою, що рине з неба... Людство вражало в минулому і ще вражатиме в майбутньому багато катастроф».

Про періодичність катастроф знали і у Вавілоні, про це йдеться в Талмуді. Пурани, священні книги індійців, також повідомляють, що катастрофи, які супроводжуються зануренням континентів, циклічні. Їх можна передбачити, як і сонячні затемнення. Уявлення про циклічність катастроф відбилися в біблійних текстах у вигляді пророцтва про «кінець світу». «Сонце поблякне, і місяць не дасть світла свого. І зорі спадуть з неба, і сили небесні ско-

лихнуться... Про день же той і годину ніхто не знає».

Є й інша гіпотеза. Дехто припускає, що небесним тілом, яке проходило поблизу Землі і попало в поле її тяжіння, був Місяць.

Мал. 9

Згідно з цією теорією, астероїди і дрібні планети, які обертаються навколо Сонця, потрапляють у поле притягання великих планет та стають їхніми супутниками.

Якщо такий супутник приходить з боку зовнішньої орбіти, він обертається навколо планети проти стрілки годинника (мал. 8). За приклад можна взяти наш Місяць, супутник Сатурна Япет і Юпітера — VII. Якщо ж таке тіло перебувало на внутрішній (стосовно планети) орбіті, то, ставши супутником, воно починає обертатися за годинниковою стрілкою (мал. 9). За приклад цього можуть правити супутники Сатурна — Феба і Юпітера — VIII.

Відомий шведський астроном Ханнес Альвен у статті «Про походження Землі й Місяця» («Наука и человечество», 1964) розповідає про теорію німецького астронома Герстенкорна, яка, за його словами, можливо, розв'язує проблему Місяця. Згідно розрахунків Герстенкорна, Місяць спершу був планетою, що оберталася по орбіті, дуже близькій до земної. Потім Місяць був захоплений Землею і почав рухатися навколо неї. Поступово він наблизився

до Землі, його видимий діаметр усе збільшувався і, зрештою, почав перевищувати сучасний більш ніж у 20 разів. «Водночас збільшились і припливи,— пише Ханнес Альвен.— Коли Місяць перебував у мінімальному віддаленні від Землі, висота припливної хвилі сягала кількох кілометрів».

Якийсь час сила земного тяжіння на поверхні Місяця перевищила силу місячного. Така ситуація виникає, коли супутник, що наближається до планети, переходить через межу Роше, що для Землі дорівнює приблизно 2,5 її радіуса. Скелі, каміння, пісок, скинуті з поверхні Місяця земним притяганням, розсіялись у просторі між Землею і Місяцем. На цей час небо потемніло і Сонце поблякло. Згодом ці уламки і пил частково впали на Землю, а частково на Місяць, який від дії складної системи гравітаційних сил знову став віддалятися від Землі.

Цікаво, що перекази багатьох народів малюють період, що настав після катастрофи, як епоху мороку.

Чи збіг це?

У Тихому океані цей період визначається на різних діалектах як «глупа п'ятьма», «непроглядний морок», «міриади ночей».

В Талмуді ми теж читаємо, що після катастрофи (коли людина втратила свою благословенну прабабківщину, вигнана з раю) зникло Сонце.

«Поохололо від страху серце Адамово.

— Горе мені! — закричав він.— За гріх мій погас світільник дня і знову світ перетворився в хаос».

Можливо, в деяких районах покоління людей жили й вмирали, так і не побачивши світла Сонця.

Поява Сонця після періоду холоду й мороку була, очевидно, поштовховою точкою виникнення сонячних культів.

Бліді відголоски про той час, коли на нічному небі Землі, можливо, не було Місяця, знаходимо в переказах різних народів. Може, не випадково і майя у своїх хроніках, які сягають легендами в часи допотопні, не згадують про Місяць. Нічне небо в них освітлює не Місяць, а Венера!

У Південній Африці бушмени в своїх міфах про катастрофу також твердять, що до потопу Місяця на небі не було.

На півдні Греції, в Пелопоннесі, була казкова країна Аркадія, жителі якої не знали ні турбот, ні горя. Такою була, за переказами аркадійців, їхня батьківщина до потопу, котрий знищив її. Потоп був дуже давно, коли Місяць, що з'явився після катастрофи, не сяяв ще на небі.

Згодом елліни так просто й називали аркадійців «домісячні».

Про те, що колись на земному небі не було Місяця, писав у III столітті до н. е. Аполлоній Родоський, головний доглядач Александрійської бібліотеки. Він користувався при цьому найдавнішими рукописами і текстами, що були потім знищені і не дійшли до нас.

Чи був причиною тому Місяць, чи астероїд, який періодично проходить повз нашу планету, несучи загибель, але Земля внаслідок згубної катастрофи, очевидно, змінила своє положення по відношенню до Сонця. Така зміна мала значно подовжити земний рік, уповільнити швидкість обертання Землі.

навколо своєї осі, не кажучи вже про те, що і клімат нашої планети мав стати інший.

Як відомо, наша Земля кілька разів переживала льодовикові епохи. Величезні льодовики раптом вкривали гігантські території Америки, Азії і Європи, де до того тяглися неозорі тропічні ліси третинного періоду. Точної причини цього явища ми не знаємо. Геологи дійшли висновку, що кожні 92 тисячі років Земля змінює форму своєї орбіти навколо Сонця, то наближаючись, то віддаляючись від нього. Протягом періоду в 40 тисяч років змінюється нахил земної осі. Крім того, земна вісь коливається з ритмом у 21 тисячу років. Зміни нахилу земної осі змінюють і кут падіння сонячних променів, а отже, значно змінюється і клімат окремих частин земної кулі.

Але це пояснює якісь повільні, поступові зміни, а не різкі, катастрофічні події.

Можна висловити припущення, що коли Земля під дією якогось космічного тіла зійшла зі своєї колишньої орбіти, полюси її перемістилися. Згідно з розрахунками радянського вченого Г. Д. Хізана-швілі, вісь обертання Землі завжди мусить збігатися з віссю максимального моменту інерції. Будь-яке зміщення мас на земній поверхні змінює вісь максимальної інерції. Відповідно на такий же кут мусить відхилитися і вісь обертання, тобто повинні зміститися полюси Землі. На нашу думку, в даному випадку зміщення мас на поверхні Землі було викликане гігантською припливною хвилею. Земна вісь, що змінилася, не одразу почала проходити через ті точки, які так добре знайомі на глобусі й

оточені білими шапками полярних снігів. Якийсь час, здійснюючи свій уже повільніший шлях по віддаленій від Сонця орбіті, Земля розгойдувалася в просторі, доки різні сили, що впливали на її рух, не врівноважились. При цьому полярні райони, найменше освітлені Сонцем, проходили, очевидно, через різні точки земної кулі.

Ця раптова зміна клімату знайшла відображення у священних текстах та переказах різних народів.

Стародавня мексиканська легенда твердить, що до катастрофи «Сонце було ближче до Землі, а ніж тепер, і його благодатне тепло робило одяг зайвим». На островах Тихого океану також існує переказ про те, що бог, «вирішивши, що Місяць, Сонце й небо надто близькі до Землі, підняв усе небо на його сучасну висоту».

«Пополь-Вух», священна книга індіан кіче, повідомляє, що після катастрофи «настали великі холоди, сонця не було видно». Міфи Стародавньої Мексики й Венесуели оповідають, що невдовзі після катастрофи настав страшенний холод і море вкрилося кригою. А племена, які живуть у тропічних лісах Амазонки, досі зберігають спомини про жахливу й довгу зиму, що настала після потопу, коли люди мерзли й мерли від холоду.

Книга Зенд-Авеста теж розповідає про царя тьми, який наслав на благословенну батьківщину давніх аріїв холоди й морози. Зенд-Авеста свідчить, що аріїв було попереджено про настання холодів: «На землю впадуть згубні зими, вони принесуть з собою люті морози ...вони принесуть сніг на 14 пальців завглибшки...»

За цим іде важливе, на наш погляд, повідомлення: «Сонце, Місяць і зірки сходили над ними тільки раз на рік, і рік здавався як самий день і сама ніч». Ми знаємо, що це, тобто полярна ніч і полярний день, може мати місце тільки поблизу полюса. Отже, причина настання холодів може бути пов'язана з наближенням точки, через яку проходив полюс, до місця початкового мешкання аріїв. Про це ж розповідає книга священних гімнів Рігведа, яку арії принесли з собою в Індію. Там ідеться про Велику Ведмедицю, що стоїть прямо над головою, про зорі, що рухаються в небі по колу, про Сонце, яке сходить тільки раз на рік.

Отож мова йде не лише про різку зміну клімату, а й про цілий ряд астрономічних ознак, що з'явилися услід за холодами і властиві тільки районам, прилеглим до полюса.

Поклади кам'яного вугілля й нафти в Антарктиді, на Шпіцбергені, за Північним полярним колом також свідчать, що раніше полюси мали перебувати десь в інших районах земної кулі.

Про це говорять і інші знахідки. Третя антарктична експедиція, наприклад, виявила в районі Південного полюса обвуглені залишки деревини, відбитки листя й розкішної рослинності, що розросталася там 200—250 мільйонів років тому.

Деякі гірські породи досить стійко зберігають магнітні властивості. З того, як зорієнтовані в них силові лінії, можна зробити висновок про колишнє розташування магнітних полюсів, а магнітні полюси та їх положення пов'язані, ясна річ, зі зміною географічних полюсів.

На засіданні Американського геологічного товариства вчений Дж. Бейн повідомив, що 60 мільйонів років тому Північний полюс знаходився в південній частині Тихого океану. Нині полюс повільно переміщується в бік Канади. Однак переміщення це стане помітніше і викличе зміну клімату лише через кілька мільйонів років.

В деяких випадках переміщення полюса відбувалося значно швидше, майже катастрофічно. Так 700 тисяч років тому північ і південь помінялися місцями. За геологічними поняттями, сталося це миттєво. Як свідчить радянський дослідник доктор фізико-математичних наук А. Власов, «причини такого раптового переміщення не встановлено й досі, як не встановлено також причини таких самих переміщень за попередніх геологічних епох. Ясно одне: за час існування Землі північ ставала півднем і навпаки десятки разів».

2400 років тому єгипетські жерці казали Геродотові, що «Сонце чотири рази залишало звичайне місце сходу, що двічі воно сходило там, де тепер заходить».

Але якщо земні полюси справді перемістилися і сама планета дещо змінила свою орбіту, слід припустити, що і час її обертання мав стати інший. Археологи знайшли руїни міста Тіахуанаку в Андах на висоті 4000 метрів. Виявляється, це місто не завжди було так високо. Залишки споруд великого порту, морські черепашки, відклади з відбитками летючих риб свідчать, що колись це місто було, певно, морським портом і знаходилося на рівні моря. Проте час підняття Андів геологи відносять до

третинного періоду, коли на Землі, здавалося б, ще не повинно бути людини...

У місті Тіахуанаку серед багатьох символічних зображень знайдено дивний календар. Варіант його розшифрування тільки недавно запропонував учений Х. Белламі. Якщо його висновки правильні, то, згідно цього календаря, рік колись мав усього 290 днів!

Чимало релігій і філософських учень давнини твердили, ніби всесвітня катастрофа, про яку ми вже говорили, не перша на нашій Землі. Якщо це так, то стає зрозумілим і інший факт. У майя, крім звичайного календаря, строго вивіреного і навіть точнішого, ніж той, яким користуємось ми, був ще один, так званий «священний календар», про походження якого досі нічого не відомо. Рік священного календаря складався з 260 днів. Можна припустити, що він належав до ще ранішої епохи, коли період обертання Землі навколо Сонця був ще менший. Можливо, до того, як нашу планету пересунуло якимсь небесне тіло на нинішню орбіту.

Застережені про катастрофу

Здавалося б, люди мали розвивати передусім саме ті галузі, від яких залежить їхнє життя: хліборобство, витоплювання металів, гончарне ремесло. Майя не додумалися до колеса, не винайшли гончарного круга, не знали заліза, та зате їм були відомі періоди обертання планет і зірок. Вони вираховували їх з дивовижною точністю.

Час обертання Землі навколо Сонця, згідно з Григоріанським календарем, — 365,242500 доби.

Майя вважали цей період рівним 365,242199 доби.

Нині за допомогою найточніших астрономічних приладів тривалість року встановлена рівною 365,242198 доби.

Отже, аж до останнього часу цифра майя, які зовсім не знали ні телескопів, ні інших пристосувань та апаратури, була найточніша!

Прийнято вважати, що жерці у стародавньому світі старанно вивчали рух світил для того, щоб повідомляти час початку сівби і збиральних робіт. Це так. Але щоб посіяти маїс, жерцям майя навряд чи потрібно було знати час обертання Землі навколо Сонця з точністю до 1/1 000 000 доби! А хіба для повсякденного життя стародавніх шумерів так уже необхідно було знати період обертання Місяця з точністю до 0,4 секунди?

Необхідність усіх цих найточніших спостережень за небом, які велися протягом тисячоліть, цілком імовірно диктувалася одним: страхом перед новою катастрофою. Ось чому жерці так ретельно стежили, чи не змінюється рух Землі відносно інших планет, і насамперед Венери, як найближчої до Землі. Бо будь-яке відхилення Землі від звичайної орбіти свого руху сприймається з нашої планети насамперед як зміна руху Венери.

Для астрономічних спостережень призначалися і високі піраміди, що їх споруджували майя. Такі ж піраміди, на вершинах яких розміщувались храми-обсерваторії, відомі і в інших народів; висота башт-

зіккуратів у шумерів сягали ста двадцяти метрів, тобто висоти нашого 40-поверхового будинку.

«Британські острови,—писав Цезар,—завжди населяли дикуни». Але хто ж тоді звів на них ту дивну споруду Стоунхендж? У полі розставлено величезні камені-менгіри в чотири метри заввишки, що розходяться концентричними колами. Для якої мети призначалася ця будова? Коли таке питання задали електронній машині, вона відповіла, що найімовірніше призначення цієї споруди — астрономічне. Ті, хто збудував її, могли визначати положення Сонця й Місяця з точністю до 1 градуса.

Постає, однак, запитання, чому люди бронзового віку прагнули знати це?

Очевидно, настання катастрофи можна було забачити заздалегідь на основі астрономічних спостережень. Можливо, з'являлись якісь тектонічні ознаки. Принаймні для якогось стародавнього народу, про який ми нині дуже мало знаємо, катастрофа не була несподіванкою. Народ цей, що, можливо, населяв якісь поглинені океаном землі, не тільки намагався врятуватись, побудувавши великі човни — ковчеги, а й розіслав гінців по цілому світу. Люди йшли в інші країни і повідомляли про майбутнє лихо. Ці провісники нещастя збереглись у пам'яті народів.

У вавилонському епосі царя Ксісутроса про наступний потоп попереджає бог Еа: «Син Убара Туту,—сказав він,—зруйнуй свій дім і збудуй замість нього корабель. Не турбуйся про своє майно, радій, коли врятуєш своє життя. Але візьми з собою на корабель всяких живих істот».

Приблизно те саме казав бог в ацтекському ко-

дексі: «Не роби більше вина з агави, а почни добати стовбур великого кипариса та ввійди в нього, коли в місяці Тозонтлі вода досягне небес».

У Біблії образ такого посланця, як і в багатьох інших джерелах, зливається з образом самого бога, що запропонував Ноеві зробити ковчег та взяти з собою людей і тварин.

На зразок християнського бога, бога Еа і бога тихоокеанських легенд, індійський бог Вішну не тільки попереджає людину про наступне лихо, а й радить їй узяти з собою різних живих істот та насіння рослин.

Так зробили Ной, Крісутрос, Ната (Мексіка) та інші герої міфів, застережені про потоп.

Деякі племена Америки беруть пам'ять про свого предка, що теж був попереджений про потоп. Він збудував пліт і врятував на ньому, крім себе й своєї родини, тварин. У переказах даяків Борнео говориться про якогось Троу, котрий перед потопом завчасно взяв до свого човна тварин.

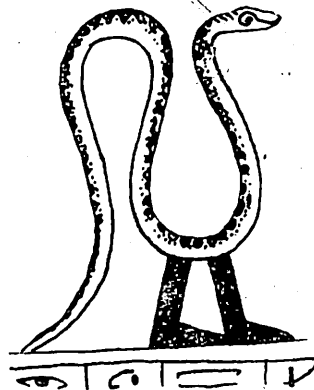
У міфах різних народів розповідається про ковчеги, що їх заздалегідь будували люди, попереджені про прийдешній потоп.

На островах Тихого океану також є численні перекази про якихось прихідців, що застерігали про катастрофу. Хто збудував собі плоті, твердять перекази, врятувалися. Літописи Бірми розповідають про чоловіка, «який явився з вищої обителі». «Одягнений у чорне, він ходив усюди, де збирався народ, по вулицях і сумним голосом попереджав людей про те, що мало статися».

Перекази індіан Мексіки і сучасної Венесуели

розповідають про втечу людей перед катастрофою, перед тим, як раптом настала страшна ніч і Сонце померкло.

Племена Сьєрри-Невади теж пам'ятають про прибулих, котрі, прагнучи врятуватись, збудували високі кам'яні вежі. Та почався потоп, і всі вони загинули. На Гаваїях досі є давно забуті пірамідальні споруди, так звані «місця порятунку», де далекі предки гавайців, також попереджені про потоп, намагалися сховатися від повені.

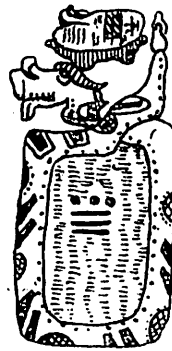

Мал. 10

Битва змія і птаха

У релігійних вченнях, магії й так званих «окультних науках» найважливіші твердження звичайно шифруються за допомогою символів. Таємничий зміст цієї символіки буває доступний лише небагатьом посвяченим. Катастрофа, про яку йдеться, також знайшла відображення в цій системі езотеричних символів.

Космогонічний міф, що його можна знайти в релігіях народів різних континентів, твердить, ніби колись, до виникнення суші, все вкривав океан. В ньому існувало якесь Первісне Начало в образі

Мал. 11

змія. Як символ океану і великої води взагалі, змії (або дракон) втілював космічний хаос — початковий стан світу до появи життя. Він же став символом повернення до цього початкового стану, символом знищення життя, символом катастрофи й потопу. Один із вавилонських клинописних текстів називає рік, коли стався потоп, «роком ревучого дракона».

В індійській міфології розумному началу, яке скеровує життя і розвиток світу, протистоїть антагоністична сила в образі велетенського змія. Це Змії Світової Безодні, котрий прагне повернути світ у стан первісного хаосу. Одного разу цей Змії, що живе у Світовому океані, викрав Землю і опустився з нею на дно. Бог Вішну після боротьби зі Змієм визволив Землю і знову підняв її над поверхнею води. Цілком імовірно, цей алегорично переданий спогад про занурення якоїсь суші є відбиттям катастрофи, що супроводжувалася гігантською повіддю. Змії, як ми бачимо, є символом лиха і виступає проти Вішну, бога Сонця.

В Єгипті началом, що протистоїть світовому порядку, також був змії, або «космічний дракон» (мал. 10). Часом він виступав в образі змія Апопіса, що уособлював руйнівні сили мороку, інколи змія-бога вод, що приносить повені, або бога Сетха, який уособлює сліпі сили природи та набуває образи змія. Багато ритуальних папірусів містять довгі

Мал. 12

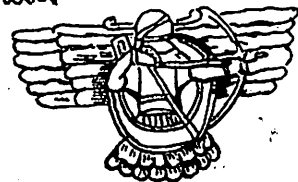

Мал. 13

й злісні прокльони на адресу «космічного змія» Апопіса. «Назад, негіднику, — читаємо ми в «Книзі мертвих», — вертай у глибину Безодні, туди, де велів тобі бути твій батько, і ти маєш бути знищений! Не наближайся до цього місця, де перебуває Ре...» І знову змія руйнування виступає в борні з богом Сонця Ре, носієм життя й порядку.

За уявленням стародавніх єгиптян, щоразу, коли заходить сонце і розвидняється, змія Апопіс намагається потопити барку, в якій пливе по небу бог Сонця. І щоразу, коли сонце пробивалося крізь грозові хмари, в Стародавньому Єгипті казали, що це бог Ре переміг змія Апопіса. А в священному басейні Геліополя над зображенням Змія робили заклинання, аби забезпечити перемогу світла над мороком.

Іудейська міфологія також говорить про якогось змія Накхаш, що існував у первісному океані світобудови. Він втілював сили, ворожі верховному богові Яхве, який був началом порядку і пильнував за

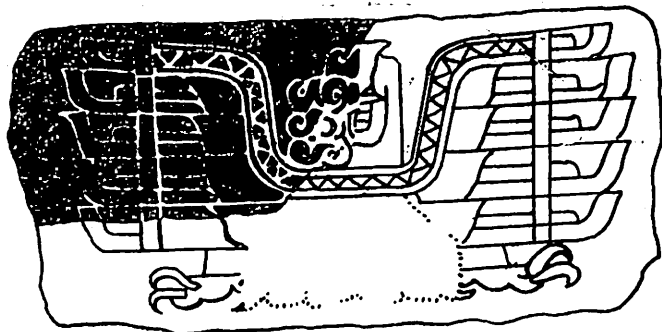

Мал. 14

тим, щоб Сонце, Місяць і сузір'я були на своїх місцях. У вавилонській міфології в образі змія ми зустрічаємо Тіамата, з яким бореться верховний сонячний бог Мардук.

Схоже уявлення відоме і в Індонезії, і в Китаї. В Америці бога вод Тлалока, що приносив повені, також зображували у вигляді змія (мал. 11). Дехто з дослідників вважає, що цей символ не американського походження. «Одне й те ж основне уявлення, — писав один із них, — як наприклад, функція змія як бога вод, досягло Америки в безмежній кількості образів — у єгипетському, вавилонському, індійському, індонезійському, китайському і японському. З усієї цієї безлічі місцеві жерці Центральної Америки побудували суто американську систему уявлень, хоча більшість її складових частин та принципів композиції було взято з Старого Світу...»

І всюди змія, охоронець вод, символ первісного

Мал. 15

хаосу, виступає проти Сонця—верховного бога, який утверджує життя.

Символ протилежних сил, які борються, — космічного хаосу і сил порядку — не є надбання тільки Старого Світу. Образ змія і птаха, що ведуть боротьбу, перелетів через океан і потрапив до Америки (мал. 12). Його можна бачити на прапорі Мексики (мал. 13).

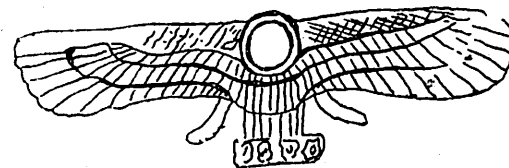
Бог Сонця, який перемагає змія вод потопу, виступає як звичайно, не у вигляді птаха, а символічно — в образі крилатого диска. Так бог Гор, перетворившись у сокола, якого зображують у формі крилатого диска, атакує Сетха. Боротьба закінчується тим, що Сетх «перетворився на ревучого змія, що сховався в нору у землі». В Індії символом Вішну, переможця змія потопу, також є крилатий диск. Але, крім Вішну, переможцем охоронця вод (змія Нага) вважають ще й священного птаха Гаруду. В буддистському мистецтві Гаруду зображують у вигляді птаха зі змією в пазурах. Ця тема зустрічається

і в японській міфології в образі священного птаха Тенгу, який несе в дзьобі змію.

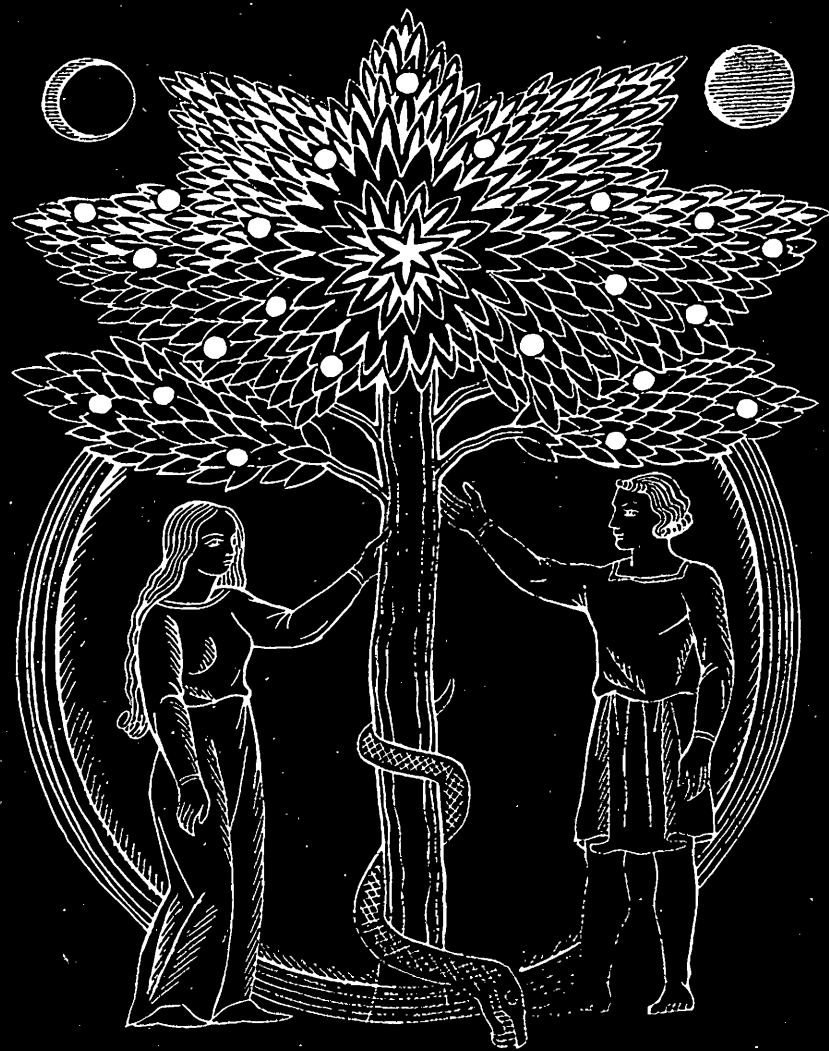
У Стародавньому Єгипті крилатий диск уміщували над входами в храми та на воротах. Знак крилатого диска знаходимо і в Ассирії, і в майя, і в Вавілоні, і в Південній Америці, і в Полінезії, у єгиптян та в хеттів (мал. 14—16). І всюди він мав єдиний зміст, скрізь він означав захисника, переможця ворога життя.

Так космічна катастрофа, яка спіткала нашу Землю, у зашифрованій езотеричній символіці виступає у формі боротьби змія і птаха або змія й крилатого диска.

Інтерпретація та розшифровка символів, співставлення їх між собою допомагають зрозуміти деякі приховані позначки. Так з огляду на все сказане про гадану катастрофу набуває свого первісного змісту китайський ієрогліф, що означає «перед тим», «колись» і зображується у вигляді сонця та вод, що вирують над ним.

Мал. 16

СВІТ ДО КАТАСТРОФИ

Наукова гіпотеза завжди виходить за межі фактів, які стали основою для її побудови.

В. І. Вернадський

Розумна людина на Землі

Що далі відходимо ми від минулого, то більше дізнаємось про нього. Людство рухає свою історію вперед, та водночас усе далі сягає у глибини тисячоліть. В цьому йому допомагають найновіші досягнення інших наук.

Приклад застосування складних наук в історії й археології — радіовуглецевий метод визначення віку органічних залишків. Мізерно малий процент радіоактивного ізотопу вуглецю C^{14} постійно міститься в атмосфері. Тому він входить до складу всіх органічних тканин і відновлюється в процесі обміну речовин. У момент загибелі живої істоти чи рослини засвоєння C^{14} припиняється і починається його розпад. Відомий період напіврозпаду цього ізотопу, що дорівнює 5568 рокам. Таким чином, за кількістю C^{14} , який міститься в органічних рештках — вугіллі, кістках тощо, можна з немалою точністю датувати всяку знахідку.

Так з мороку тисячоліть постають зовсім невідомі раніше події, народи й держави. І що більше дізнаємось ми, то далі в минуле відсувається історія людей. На початку нашого століття вчені, напри-

клад, вважали, що людина з'явилася в Америці 4000 років тому, згодом — 10000, 15000 і, нарешті, 25000 років тому. Американський археолог Картер називає навіть таку цифру, як 100 000 років.

* * *

Незважаючи на те, що в руках істориків є значна кількість стародавніх текстів і рукописів, ми все-таки дуже мало знаємо про найдавнішу історію людства. Вже кілька поколінь учених ведуть розкопки в Шумері. Але досі розкопано не більше одного процента всіх міст, що існували колись на цій території, 99 процентів лежать поховані вже не одне тисячоліття. Які таємниці відкриються перед ученими і які нові загадки постануть перед ними, коли бібліотеки й тексти, що збереглися в цих міс-тах, знову побачать сонячне світло?

Проте знахідка археолога — це тільки початок відкриття. Про надзвичайну складність читання стародавніх написів свідчить такий приклад. Під час розшифрування критської писемності за ключ правило лише одне слово, гадане значення якого було відоме. Слово це складалося з 18 знаків. Та вчені не знали, як воно звучало. А саме це треба було з'ясувати, щоб довідатися, до якої групи належала мова, що нею розмовляли творці дивовижної крито-мікенської культури. Підставляючи різні буквені звучання на місце кожного з 18 знаків слова, вчені мали б одержати 200 000 000 000 000 різних звукових варіантів цього слова. І тільки один-єдиний з них міг виявитися правильним!

У минулому вчені спиралися на свої знання та інтуїцію. Тепер на допомогу їм прийшла електронна техніка, яка дає змогу прочитати письмена народів, що існували в найвіддаленішому минулому.

Для того щоб прочитати деякі тексти, знайдені недавно на березі Мертвого моря, спеціалістам довелося б займатися цим сотні років. З численних звукових, змістових, лексичних варіантів кожного слова треба вибрати один-єдиний. Кожну фразу необхідно було узгодити з уже відомими або традиційними текстами. З інтуїцією незрячого потрібно було намацати єдину правильну стежку серед сили-силенної інших. Ні одній людині, ні цілій групі вчених це було не під силу.

Оскільки знахідки рукописів у районі Мертвого моря пов'язані з пошуками історичних коренів християнства, великої уваги їх вивченню надав Ватикан.

У Ватикані було створено швидкодіючий електронний пристрій, в який заклали колосальну мовну, історичну й текстологічну інформацію. Машина «знала», наприклад, напам'ять кожен рядок тексту Біблії, всі її різночитання й варіанти.

Машині запропонували текст, який належало розшифрувати. Довгі хвилини пережили вчені. І ось машина заговорила! Слова, написані невідомим писцем, після двох тисяч років мовчання знову зазвучали.

«І в цій пустелі, — перекладала машина, — ми знайдемо шлях до вашого бога...»

Та після того як текст прочитано, починається третій і основний етап дослідження. Аналіз і ви-

вчення. На цьому шляху трапляються не менші труднощі, ніж на двох попередніх. Всім, наприклад, відоме найпростіше слово, знайоме ще з дитячих віршів: «Не ходіть-но, діти, в Африку гулять...» Африка! Що означає це слово? Деякі дослідники вважають, що воно — грецького походження: «африке» (без холоду). Інші твердять, що ця назва походить від латинського «апріка» (сонячний). А на думку третіх, словом цим уперше було названо територію Карфагена. «Афрігах» — так називали Карфаген фінікійці. Слово це означало «колонія». Істину про походження назви величезного континенту так і не встановлено досі!

Ми торкнулися коротко цих проблем, щоб показати, які обмежені наші писемні джерела про минуле, які складні шляхи до їх розуміння, а тому дуже неповні наші знання про найдавнішу історію людства.

Які знання мали люди до катастрофи? Кам'яні знаряддя людина знала принаймні півмільйона років тому. Далеко в минуле сягає і вміння користуватися вогнем. Але повідомлення про деякі знахідки говорять, що ні вогонь, ні кам'яні знаряддя не є межею тих знань, яких досягла людина в період, що передував гаданій катастрофі. Подібні повідомлення дозволяють припустити, що до катастрофи вже існували цивілізації з високим рівнем знань.

Однак знахідки ці суперечать нині усталеним уявленням про час і характер розвитку людського суспільства.

Є повідомлення, що ще в XVI столітті в Перу глибоко в срібних рудниках іспанці знайшли див-

ний предмет — залізний цвях завдовжки майже 18 сантиметрів. Про те, скільки десятків тисячоліть пролежав він у надрах землі, можна було догадатися лише з того, що більша частина його виявилася щільно зацементована в шматку твердої кам'яної породи.

Вице-король Перу Франціско де Толедо довго тримав знахідку в своєму кабінеті і любив показувати її як цікавий курйоз.

Є цілий ряд повідомлень про подібні знахідки. Вони належать до того періоду, коли, за нашими уявленнями, на Землі не існувало не тільки цивілізованої людини, а й віддаленого людського предка. До таких відомостей слід ставитися дуже обережно. Та якщо згодом їх буде підтверджено, це матиме велике значення для історичної науки.

В Австралії, наприклад, у вугільних пластах виявлено залізний метеорит зі слідами обробки. Його було знайдено у третинних шарах, тобто чийсь «розумні» руки торкалися його 30 мільйонів років тому. Журнал "Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland" («Повідомлення Шотландського товариства стародавньої історії») писав про знахідку металевого предмета в товщі кам'яного вугілля на території Шотландії.

Більшість істориків скептично ставляться до цих повідомлень.

Очевидно, слід почекати, доки подібні знахідки будуть зроблені в результаті так званого «чистого експерименту», тобто за умов, що виключають усяку неточність.

Ця стриманість та обережність зрозуміла не

тільки тому, що наука знає чимало покvapливих висновків, помилок і навіть підробок, але й тому, що є така річ, як відома інертність людського мислення. Від певної упередженості уявлень не завжди бувають вільні навіть кращі уми людства. Якось геніального фізика Альберта Ейнштейна запитали, чи вірить він, що в найближчі століття люди зможуть опанувати енергію атомного ядра.

— О, це зовсім неможливо! — без найменшого вагання вигукнув учений.

Однак усього через 10 років було випробувано першу атомну бомбу.

Коли знахідки, що деякі з них ми назвали, дістануть підтвердження, то це відсуває назад час існування розуму на нашій планеті набагато далі, аніж ми звикли уявляти собі.

У світлі цього вже не здаватиметься таким дивним повідомлення Геродота і його сучасників, що писемні джерела єгиптян сягали в минуле на 17 тисяч років.

Візантійський історик Снелліус згадував про якісь записи під назвою «Стародавні Хроніки», що велися жерцями Єгипту протягом 36525 років.

А Діоген Лаертійський, грецький історик, який жив у III столітті н. е., твердив, ніби в своїх храмах єгипетські жерці зберігають записи, що сягають у минуле на 48 863 роки до Олександра Македонського.

Можна припустити, що до катастрофи існували цивілізації з високим рівнем знань. Про це говорять і відомості про спроби врятувати якісь знання напередодні катаклізму.

Знання намагаються врятувати

*А ми, мудреці і поети,
Хранителі віри і тайни,
Несімо світло планети
В катакомби, в пустині дальні.¹*

В. Брюсов

Відомий арабський учений Абу Балкхі (XI—X століття н. е.) писав, що напередодні потопа мудреці, передбачаючи катастрофу, «побудували в Нижньому Єгипті багато камінних пірамід для того, щоб врятуватися там під час загибелі, яка насувалася. Дві з цих пірамід були більші за решту, маючи 400 ліктів заввишки і стільки ж у ширину та довжину. Їх було споруджено з великих відшліфованих мармурових брил, припасованих одна до одної так щільно, що місця з'єднання ледве виднілися». Всередині цих пірамід були записані, як повідомляв Абу Балкхі, різні дані про дивовижні знання, що їх хотіли зберегти мудреці.

Інший арабський історик Масуді, спираючись на джерела, котрі не дійшли до нас, писав, що «Сурід, один із царів, які жили до потопа, збудував дві великі піраміди і наказав жерцям сховати в них записи їхніх знань і те, чого вони досягли в різних мистецтвах і науках, з тим, щоб вони вціліли для тих, хто потім зможе їх зрозуміти. Він також записав положення зірок, їхні цикли...»

¹ Переклад В. Грінчака.

Старогіпетський історик Манефон повідомляє про тексти, які містили важливі знання, що з наближенням катастрофи були записані напівлегендарною особою, мудрецем Тотхом. Згодом Тотх увійшов до пантеону єгипетських богів як бог знання, що дав людям писемність. Тексти ці, за словами Манефона, «зроблені священною мовою і священними знаками Тотхом, першим Гермесом, були перекладені після потопу... (пропуск у рукопису)... і записані ієрогліфами».

Історик і вчений давнини Йосиф Флавій писав про мудреців, які «винайшли науку про небесні тіла і їхнє розташування». Їх застерегли якись люди про катастрофу, що насувалася, про загибель «частково від сили вогню, частково ж унаслідок величезної кількості води». «Для того щоб винаходи їхні не забулися і не загинули раніше ніж з ними познайомляться люди, вони спорудили два стовпи — один цегляний, другий — кам'яний і записали на них повідомлення про свій винахід. Останнє було зроблено з таким розрахунком, що на випадок знищення цегляного стовпа під час повені, камінний, залишившись неушкодженим, дав би людям змогу ознайомитися з написом». Зі слів Флавія, камінний стовп існував ще за його часу.

Старогрецький учений Страбон повідомляє про якись тексти, написані до потопу, що збереглися на Піренейському півострові. Старобританські жерці-друїди посилалися на якись «книги Ферілта», аннали, написані нібито до катастрофи.

В індійських священних книгах Агни Пурана і Бхагавата Пурана також ідеться про книги знань,

Веди, що їх вдалося врятувати під час катастрофи.

Про те, що люди прагнули зберегти записи про свої досягнення напередодні катастрофи, розповідає і вавилонський історик та жрець Бероз (III століття до н. е.). Коли царя Ксісутроса було попереджено про прийдешній потоп, він звелів написати «історію початку, перебігу та завершення всіх речей і закласти цю історію в місті сонця Сіппар». Після потопу він наказав розшукати залишений запис і повідомити його зміст людям.

В одному з клинописних шумерських текстів якийсь цар, бажаючи особливо підкреслити свою вченість, писав, що він любить читати тексти, «написані в епоху до потопу».

Катастрофа, що пронеслася над широченними районами земної кулі, очевидно, винищила населення величезних територій. Секст Юліус Африканський, один з найвидатніших учених раннього християнства, писав, що після того, як катастрофа знищила населення Аттики, сотні років вона лишалася пустельною і безлюдною.

В легендах народів Америки про катастрофу розповідається, що їхні предки, ті з небагатьох, хто врятувався, довгі роки поневірялись, шукаючи місця, придатне для життя.

«О Солоне! Солоне! — говорили Солоніві єгипетські жерці. — Ви греки, мов діти, ви не знаєте нічого про стародавні часи. Тобі нічого не відомо про сизі знання минулого». Жерці повідомили Солоніві, що після катастрофи, яка знищила населення міст на берегах морів і рік, у горах вціліли лише «най-

примітивніші і неписьменні», «пастухи та скотарі».

Можна припустити, що окремим представникам колись високоцивілізованого народу пощастило врятуватися після катастрофи. Одначе в більшості своїй вони, очевидно, виявилися безсилимими перед ворожими стихіями і дикими племенами.

Навіть ближчій до нас історії відомі численні приклади подібного поступового щезання, затухання знань. Ми говоримо вже, що в XIV—XV століттях у Північній Америці були поселення норманнів. Переселенці вміли виплавляти й обробляти метали. Та коли вони лишилися без зв'язку з батьківщиною і їх асимілювали місцеві племена, що перебували на значно нижчому ступені розвитку, знання ці безповоротно щезли. У цьому районі знову запанував кам'яний вік.

У місті Тіахуанаку, в Андах, колись жив народ, який добре знав астрономію, вивчав рух небесних світил. Є свідчення, що іспанські конкістадори знайшли тут на деяких велетенських кам'яних статуях литі срібні прикраси вагою до півтонни. Але в самому місті жителів не було. Племена, що мешкали в околицях, жили в очеретяних куренях. Вони зовсім не знали ні виплавки металів, ні астрономії. Основною їхньою їжею були кореневища водоростей.

Колись маорі були великим народом—мореплавцями Тихого океану. Проте, осівши в Новій Зеландії,

Мал. 17

Мал. 18

дії, вони все більше забували це мистецтво, доки онуки й правнуки мореплавців не забули його остаточно.

Або інший приклад. Як добре відомо, майя не знали колеса. Проте виявляється, це не зовсім так. Під час розкопок було знайдено дивні іграшки—візки

на чотирьох колесах з випаленої глини. Та це був тільки спомин про той час, коли тут, можливо, знали і колесо, і віз.

Очевидно, знання ці, як і багато інших, загубилися за довгі віки.

Туманні спогади про якісь утрачені знання дійшли до нас і в різних текстах. Священна книга киче «Пополь-Вух» говорить, що перші люди «досягли великих успіхів у знанні всього, що є на світі. Коли вони дивилися навколо, вони одразу ж бачили і проглядали від верху до низу небозвід і внутрішність землі. Вони бачили навіть речі, сховані в глибокій темряві. Вони одразу бачили увесь світ, не роблячи навіть спроби рухатися; вони бачили його з того місця, де перебували. Великою була мудрість їхня...»

Та боги почали нарікати: «Хіба вони теж мусять стати божествами?.. Невже вони повинні бути рівні нам?..» І ревниві боги відняли в людей їхні високі здібності та знання. Повідомлення про втрату внаслідок катастрофи якихось високих знань дійшло

до нас і в символічній, традиційно зашифрованій формі.

«Він поверг своїх ворогів, — повідомляє один єгипетський текст, — покуштував їхніх знань». Вислів «покуштувати» в розумінні «пізнати» знаходимо і в Біблії. Там говориться про якесь символічне дерево «добра і зла», «скуштувавши плодів якого, люди могли прилучитися до якихось вищих знань.

І коли, всупереч забороні, Адам і Єва скуштували плід цього дерева, бог, подібно до старомексиканських богів, розгнівився: «Он Адам став, мов один із нас (богів — О. Г.), знаючи добро і зло, і тепер як би не простяг він руку свою та не взяв також від дерева життя, і не попробував, і не став жити вічно».

Дерево пізнання, як певний символ, ми зустрічаємо у найрізноманітніших народів — і в стародавньому Вавілоні (мал. 17), і в ацтеків (мал. 18). В ірландському фольклорі йдеться про Томаса, який здобув дар яснобачення, скуштувавши яблуко від цього дерева. Саме під деревом сталося «просвітління» Будди, коли йому раптом відкрився найвищий зміст буття і найвища мудрість. Індійська легенда часто зображує бога Вішну також під деревом, під так званим «космічним деревом». Плоди цього дерева також символізують собою вище знання, вміння збагнути минуле й майбутнє.

Мал. 19

Мал. 20

Якщо в Біблії в ролі такого дерева виступає яблука, то в Японії — помаранчеве дерево, в Китаї — дерево кассія, на Близькому Сході — сікамора, у друїдів — дуб і т. д.

Проте ось що характерне. Щороку з деревом пізнання виявляється пов'язаний символ катастрофи — вже знайомий нам символ змія вод, або дракона. Так у гельських легендах про священне дерево, плоди якого дарують надприродні знання і мудрість, говориться, що шлях до нього заступає дракон, який живе в озері (мал. 19). Так само змія Ладон охороняє дерево Зевса, що несе золоті плоди. Щоб дістати ці плоди, Гераклові довелося вбити змія. Так чинить і старогипетський Нанефер-каптах, що вбив «безсмертного змія», охоронця книги магичних знань. За буддійською легендою, в Індії, Японії і Китаї вважається, що змії — Нага, які

символізують повінь, «велику воду», також мешкають в озері, заступаючи шлях до священного дерева. Хто скуштував його плодів, здобуває «надприродний зір, йому відкривається все минуле».

У Стародавній Мексичі шлях до священного кактуса, що росте на березі озера, заступає бог вод і повені Тлалок, який живе в озері (мал. 20). І повсюдно символ потоку, символ катастрофи ніби закриває шлях до дерева пізнання.

Можливо, з цією символікою пов'язане й те, що в ацтеків їхню втрачену прабатьківщину Тамоанман позначало зображення зламаного дерева.

Не кажучи про втрату знань внаслідок катастрофи, ми маємо право допустити, що якусь частину їх все-таки пощастило врятувати. Серед загального дикунства й варварства їхніми зберігачами стала, очевидно, обмежена замкнута група людей. На Британських островах це були друїди. В Єгипті однією з таких замкнутих каст були, цілком імовірно, ті, кого ми умовно називаємо жерцями. Згодом, коли тут виникла держава, вони дійсно склали в ній жрецьку верству, яка утверджувала своє панування, користуючись з монополії знань.

Та якісь раціональні пізнання, будучи повністю відірвані від суспільної практики, конкретних умов, за яких вони колись виникли, стали набирати характеру таємних відомостей магічних дій, магії. «Бог дав людям магію для того, щоб допомогти їм захистити себе» (повчання батька фараонові Мерікара, кінець VIII династії).

Чимало тисячоліть, з покоління в покоління, обрані передавали стародавні знання, що тримались

у глибокій таємниці. В одному із своїх святилищ єгипетські жерці показували Геродотові статуї верховних жерців, що послідовно змінювали один одного. За часів Геродота вже була 341 така статуя. Діоген Лаертійський повідомляє, що єгиптяни мали записи спостережень 373 сонячних затемнень і 832 місячних. Підрахунки показують, що спостереження ці повинні були вестися щонайменше 10 000 років. Перші ж держави на території Єгипту виникли тільки в IV тисячолітті до н. е. Отже, община жерців мусила існувати в Єгипті задовго до появи на цій території першої держави.

Знання нізвідки

*Вникати в назви невідомих книг;
За іменами пильно слідкувати,
До слів чужої мови придивляться,
Велике в незначному упізнати...!*

В. Брюсов

Ми вже говорили про дивні аналогії релігійних міфів та символів різних народів. Та справа не тільки в контактах, що існували в давнину. Ми маємо право допустити і якесь спільне джерело. З одного джерела брали свій початок, можливо, й космогонічні знання вцілілих груп посвячених. Про це спільне джерело говорить, наприклад, уявлення про

¹ Переклад В. Грінчака.

найдавніший стан нашої планети — до зародження на ній життя.

Китайські рукописи стверджують, що спочатку вся Земля була вкрита водою.

Рігведа (Індія) також говорить, що світ виник з води, «з великої води, яка виповнювала Всесвіт».

В усіх єгипетських текстах також мовиться про Первісний океан, що покривав світ і з якого згодом виникло життя.

У священній книзі «Пополь-Вух» (Америка) читаємо: «Не було ні людини, ні тварини, ні птахів, риб, крабів, дерев, каміння, печер, ущелин, трав, не було лісів; існувало тільки небо. Поверхня землі тоді ще не з'являлась. Були тільки холодне море та великий простір небес».

А Біблія? І там стверджується, що до виникнення життя вся земля була покрита водою. «І сказав Бог: хай буде твердь серед води».

Подібне ж уявлення було і в ассирійців, майя, полінезійців, хеттів, у Стародавньому Перу. Таку різючу аналогію не можна пояснити простим збігом. Очевидно, було якесь спільне, єдине джерело цих відомостей.

Можна припуститися думки, що якісь групи зберігачів минулих знань після катастрофи вціліли, що в міру того, як людство повільно, надзвичайно повільно еволюціювало, вони намагалися вплинути на цей процес, прискорити його.

Насамперед, звичайно, спадає на думку легендарний Прометей, що навчив людей користуватися вогнем. Але Прометей був не сам.

У Південній Америці перший інка, легендарний

Манко Капак, який прибув з-за моря, навчив навколишні племена хліборобства й ремесел. Бог Бочіча навчив людей користуватися календарем. Іцатна (Юкатан) або Саме (Південна Америка), що прибув зі сходу, з-за океану, навчив їх вести сільське господарство і скотарство, зводити мости й рубати дерева. Він же, згідно з переказами, приніс писемність.

Та над усіма цими постатями просвітителів підноситься герой мексиканського епосу Кецаль-коатль, прихідець зі сходу, який приніс знання металургії і сільського господарства...

Повідомлення про таких героїв-просвітителів, що принесли людям різні практичні знання, знаходимо і в народів Південної та Передньої Азії. Вавілонський історик Бероз, наділяючи фантастичними рíсами якусь істоту, на ймення Оаннес, писав, що вона періодично приходила до людей і повідомляла їм багато корисного. Оаннес навчив людей, за словами Бероза, «розуміти письмо і навчив їх різних мистецтв. Він навчив їх будувати міста й споруджувати храми, складати закони та пояснив їм закони геометричних знань».

Жителі острова Пасхи розповідають про свого великого бога-просвітителя Make-Make, котрий навчив їх користуватися риболовними сітями. Make-Make був королем островів Моту Маріо Хіва, які опустились на дно океану. Легенди передають, що бог дуже сумував за своєю загиблюю батьківщиною і п'ямер обличчям на південний захід, де містилися келіси його острови.

Те, що ці люди, які можливо, реально існували, були підняті до рангу богів, не мусить нас дивувати.

Історії відомі факти подібного обоження героїв-просвітителів. Мореплавець Кадм, наприклад, який привіз у Грецію писемність, був офіційно піднятий до рангу напівбога.

В усякому разі, відомості про якихось просвітителів-зайд — носіїв знань — трапляються повсюди. Чи не в цьому і розгадка дивних рис бронзового віку в Європі?

Як відомо, бронза являє собою сплав міді й олова. Само собою зрозуміло, роздільне застосування міді й олова мало б передувати появі їхнього сплаву. Тисячоліттями люди повинні були б користуватися виробами з міді, перш ніж відкрити, що, додавши до міді $\frac{1}{10}$ частину олова, можна одержати сплав дивної міцності.

Проте у Європі мідного віку фактично не було, вироби з міді надзвичайно рідкісні. Вироби ж із бронзи з'являються тут раптово і поширюються повсюдно.

Годі пояснити й те, що навіть перші вироби з бронзи, на думку ряду дослідників, свідчать про високу майстерність, тобто не видно, щоб люди опанували це мистецтво поступово. Воно з'являється одразу на високому рівні, без усяких там попередніх етапів.

Як повідомляє найвизначніший дослідник культури народів Америки Поль Ріве, щось подібне спостерігається і на території Мексики. Виробництво бронзи з'явилося там одразу, в розвинутій формі з багатьма складними технічними прийомами. Етапів попереднього розвитку також не встановлено. Такий же разючий приклад можна навести і з виплав-

кою заліза. Між першими випадками його застосування та вмінням відливати у форми минає ціла епоха, період у 2—2,5 тисячі років. А в Південно-Східній Азії мистецтво відливки з'являється одразу, раптово, наче занесене зовні.

Чи не свідчать ці повідомлення про те, що люди не завжди вчилися мистецтву витоплювати і обробляти метали, а інколи одержували його готовим? Є й інші факти, що підтверджують це положення.

Один із них — разюча схожість різних предметів та зброї з бронзи, які виявили археологи на території всієї Європи. Вироби в такій мірі копіюють одне одного, наче всі вони вийшли з однієї майстерні. Що мистецтво виплавляти бронзу було, можливо, принесене ззовні, а не виникло внаслідок повсякденної практики та випадкових відкриттів, свідчить і те, що дві найрозвиненіші цивілізації — єгипетська і месопотамська, які стали піонерами застосування бронзи, самі не мали необхідної сировини. Звідси споряджались експедиції в найвіддаленіші землі: по олово їхали на Кавказ або на Піренейський півострів. Це були найближчі його родовища. А ще далі, на північ, лежали багаті на олово Британські острови, що їх фінікійці так і називали «Олов'яні острови».

Можливо, відомості про бронзу були частиною вцілілих знань, які довгий час липалися монополією замкнутих груп посвячених. Не випадково в Європі й на інших територіях виробництво та обробка металів довго вважалася галуззю таємних знань — магією. В старослов'янських уявленнях,

наприклад, коваль виступає звичайно як чаклун, що опанував якісь таємні знання.

Деякі знахідки говорять про надзвичайно високі знання давніх людей з металургії. Відомий археолог Дж. А. Масон повідомляє, посилаючись на точний аналіз знахідки, що на Перуанському нагір'ї він виявив стародавні прикраси, відлиті з платини. Однак платина плавиться за температури 1730 градусів, для виплавки її потрібна технологія, близька до сучасної...

До останнього часу початком епохи електрики було прийнято вважати 1786 рік, коли Луїджі Гальвані проробив свої знамениті досліди. Деякі археологічні відкриття змушують, проте, поставити це під сумнів. Під час розкопок біля берегів Тігру в руїнах античного міста Селевкія археологи виявили невеликі полив'яні глиняні посудини заввишки близько 10 сантиметрів. У них знаходилися залізні стрижні і запаєні мідні циліндри, судячи з зовнішнього вигляду, роз'їдені кислотою. Це була не перша така знахідка, і висловлювалося припущення, що ці незрозумілі посудини є свого роду гальванічні елементи.

Коли після ретельного дослідження спробували відновити ці елементи в їх первісному вигляді — вони дали струм!

Чи не криється в цьому відкритті відповідь на загадку, як шумерські ювеліри покривали срібні виробы найтоншим шаром золота? Але в такому випадку слід допустити, що вже тоді, на світанку людської культури, була відома гальваностегія. Принаймні іншого пояснення цього високого ми-

стецтва стародавніх шумерів у нас нема. Припущення це, хоч би яким неймовірним здавалось воно вчора, сьогодні дістало, як ми бачимо, археологічне підтвердження.

Але тоді ми можемо згадати і про інший факт, що теж до останнього часу не мав пояснення. В Китаї є гробниця відомого полководця Чжао Чжу (265—316 роки н. е.). Коли провели спектральний аналіз деяких елементів орнаменту цієї гробниці, результат виявився такий несподіваний, що аналіз повторили кілька разів. Та помилки не було. Орнамент складався із сплаву, 10 процентів якого складала мідь, 5 процентів магнезія і 85 процентів алюмінію. Останнє було найнеймовірніше.

Перший алюміній, як відомо, одержали тільки 1808 року, коли для цього застосували електроліз. Електроліз лишається досі єдиним способом одержання алюмінію. Отже, ми повинні припустити одне з двох. Або 1600 років тому був відомий інший спосіб одержання алюмінію, про який нічого не знає і над яким без успіху б'ється сучасна наука, або вже тоді якась обмежена група людей знала про явище електролізу. В світлі останнього відкриття, яке свідчить про те, що ще в Шумері були відомі «гальванічні елементи», — у цьому нема неможливого.

Звичайно, знання ці трималися в таємниці, не набули широкого розповсюдження і виявилися загубленими. Людству довелося пройти довгий і болісний шлях еволюції, щоб набути їх удруге. Та нас мусить дивувати не втрата знань, на що є доволі прикладів. Дивовижна їхня поява у ту добу, коли

вони не відповідали загальному рівневі технологічного розвитку людства.

Але ще несподіваніші знання давніх людей з астрономії. Ми вже казали, що час обертання Землі навколо Сонця був відомий їм з точністю до $\frac{1}{1000000}$ доби, а час обертання Місяця до 0,4 секунди. Проте тільки останнім часом, коли було створено сучасні прилади, вдалося підтвердити надзвичайну точність цих цифр.

Але як такі точні відомості могли стати надбанням людей давнини? Перед нами лише кінцевий результат. Знання, що, здавалося б, не мали коріння.

В XVI і XVII століттях європейська наука після тривалого розвитку прийшла до важливих астрономічних висновків. Наукова істина через силу прокладала собі шлях. То там, то тут на майданах міст спалахували багаття інквізицій. 17 лютого 1600 року після восьмирічного ув'язнення було спалено Джордано Бруно. Його стратили тільки за те, що він висловив думку про безкінечність Всесвіту і багаточисленність населених світів, схожих на нашу Землю. Але за тисячі років до нього цю ідею (і не як пропозицію, а як незаперечну істину) викладали священні книги Стародавньої Індії й Тибету. У стародавній санскритській книзі «Вішну-Пуране» говориться, що наша Земля лише один із тисяч мільйонів схожих на неї населених світів, які є у Всесвіті. Згідно буддійської легенди, «кожен з цих світів оточений оболонкою блакитного повітря або ефіру».

Як повідомляє Дж. А. Масон, переказ про те, що на далеких зірках живуть істоти, схожі на лю-

дей, побутував і в Стародавньому Перу. Уявлення це, на його думку, бере початок ще з доінкського періоду.

Є згадка про багаточисленність світів і в Кабалі.

А в тексті одного тибетського філософа так і говориться: «У Всесвіті до того багато світів, що навіть Будда не може полічити їх».

1633 року в «Залі тортур» члени священної інквізиції звинуватили старого Галілея в тому, що він твердив, ніби Земля — куля, яка обертається навколо Сонця.

Та хіба не дивно, що ті астрономічні істини, до яких наукова думка пробивалась тисячоліттями з такими зусиллями й жертвами, вже на самому світанку історії людства були записані в священних текстах Індії, Єгипту і Америки?

На думку ряду дослідників, єгиптянам, наприклад, було добре відомо, що Земля — куля, яка обертається в просторі. Богиня Сонця говорить: «Дивись, Земля переді мною, мов коробка. Це значить, землі бога переді мною, як круглий м'яч». («Лейденський демотичний папірус»). Вони вважали, що в своєму русі Земля підкоряється тим же законам, що й інші планети — Юпітер, Сатурн, Марс, Меркурій і Венера. А Сонце, яке значно пізніше європейська наука вважала нерухомим, стародавні єгипетські тексти розглядали таким, що рухається в просторі (мал. 21), і називали «кулею», котра пливе в надрах богині Ну» (в небі), хоч у них не було ні астрономічних інструментів, ні знань, спираючись на які, вони могли б дійти такого висновку.

Мал. 21

А ось що каже Кабала («Книга Зохар»): «Вся населена Земля обертається подібно до кола. Одні її жителі перебувають унизу, інші — вгорі. Тоді, як в одних районах Землі ніч, в інших день, а коли в одних місцях люди бачать світанок, в інших спускаються сутінки». Кабала посилається при цьому на якісь стародавні книги. Чи не з цих джерел почерпнув свої відомості й Платон, котрий говорив про Землю як про кругле тіло, обертання якого є причиною зміни дня і ночі?

Ацтеки, очевидно, також знали про рух планет і їхню кулястість. Вони зображували планети у формі круглих предметів або м'ячів, якими грали боги.

Навіть ряд значно пізніших відкриттів європейської астрономії робився не в небі, а... в манускриптах давнини. Так, Коперник, що вважається автором ідеї обертання Землі навколо Сонця, писав у передмові до своїх праць, адресованій римському папі, що цю ідею він запозичив у стародавніх авторів.

У XVIII столітті жив цікавий чоловік, відомий нам більше як письменник, автор «Мандрів Гуллівера», — Свіфт. Цей чоловік вельми цікавився давніми вченнями, старовинними книгами й рукописаними. Чи не з них почерпнув він відомості про два супутники Марса, задовго до того, як телескопи стали досить потужні, щоб узагалі можна було побачити супутники планет Сонячної системи?

Свіфт писав про них за 156 років до того, як їх

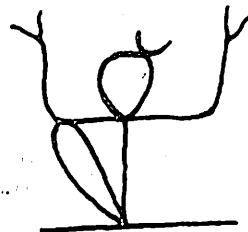
було відкрито насправжки. Причому дані про характер і час обертання цих супутників, які назвав Свіфт, дуже близькі до дійсних.

До цих нез'ясованих фактів можна віднести також згадку Агріппи Неттесгеймського про дзеркальний телескоп. Він писав про це у своєму творі «Окульта філософія» за 150 років до того, як телескоп цей було відкрито насправжки.

Так само несподівані й непоясненні знання давніх людей у галузі математики, які також не були наслідком їхньої практичної діяльності, що була б відома нам. Поняття «мільйон» було прийняте в європейській математиці лише в XIX столітті. Проте воно було відоме стародавнім єгиптянам, які мали навіть спеціальний знак, щоб його позначати (мал. 22). А серед клинописних текстів, знайдених у Шумері, міститься математичний ряд, кінцевий підсумок якого виражається числом 195955200000000. Це число, яким не вміли оперувати навіть за часів Декарта і Лейбніца.

Число «пі» відоме в історії математики як «число Лудольфа» — голландського вченого XVII століття, що відкрив співвідношення довжини кола до його діаметра. Однак у Москві в Музеї образотворчого мистецтва імені Пушкіна зберігається єгипетський папірус, з якого видно, що єгиптянам давно було відоме число «пі».

Вакцинація, зокрема проти віспи, була відкрита

Мал. 22

європейською наукою тільки наприкінці XVIII — на початку XIX століття. Але про неї добре знали в давнину. Ось як описується щеплення віспи в одній з найстаріших санскритських книг «Сактайа Грантахам»: «Візьміть на кінчик ножа вміст гнійника, введіть його в руку людини і змішайте з його кров'ю. Почнеться гарячка, але хвороба пройде дуже легко і не може викликати ніяких побоювань».

Чимало медичних знань, що збереглися в текстах алхіміків, магіях і в так званих відсталих племен, досі ще не розкрито медичною наукою.

У «Вечерней Москве» від 17 липня 1963 року в короткій замітці «Великий інстинкт» розповідалось, як в одному будинку росли собака й кішка, що дуже здружилися. В кішки народилось кошеня, але через кілька днів вона випадково загинула. Тоді турботу про сліпе кошеня взяла на себе собака. Вона старанно доглядала його, а через кілька днів у собаки з'явилось молоко, яким і було вигодоване кошеня! Цей випадок — зовсім безприкладний з точки зору фізіології. Механізм його поки що не відомий сучасній науці.

Однак це було, очевидно, відомо в давнину. Етнографи повідомляють дивну річ. В ірокезів, ескімосів і маорі на Новій Зеландії поширений такий звичай. Коли народиться дитина, матері, молоді й працездатні жінки, не годують її самі, а, як правило, одразу передають в руки бабусь. Шаман, що виступає в ролі лікаря племені, виготовляє якесь зілля, від якого у цих літніх і навіть старих жінок раптом з'являється молоко.

Інший випадок можна навести з «напоєм забуття». Відомо, що після великого нервового зворушення або хвороби в людини може настати цілковита втрата пам'яті. Така людина не пам'ятає вже ні свого імені, ні минулого, вона не впізнає рідних. Цьому присвячений, до речі, прекрасний італійський фільм «Така довга відсутність», який ішов на наших екранах. Суть цього явища тільки починає вивчати сучасна наука. Але, згідно з багатьма повідомленнями, про нього знали в минулому. Йдеться про відомий алхімікам «напій забуття», який викликав повну втрату пам'яті.

Рецепт цього напою забули чи загубили лише в середні віки.

Багато стародавніх споруд, будівництво яких вимагало глибоких інженерних знань, лишається неповторним.

Ми говорили вже про Тіахуанаку, місто в Андах. Його збудовано з величезних кам'яних блоків. Вага окремих із них досягає 200 тонн. Причому найближчі поклади подібної породи розташовані на відстані не менше 5 кілометрів.

Як пересували такі брили на чималі відстані люди, що не знали колеса? 1961 року в «Правде» повідомлялось: «Учора до Москви прибув незвичайний состав. Зі станції Кудашевка на особливій, 16-осьній платформі доставлено величезний моноліт для пам'ятника К. Марксу, який буде споруджено на площі ім. Свердлова. Транспортування кам'яної брили, вага якої досягає 200 тонн, було складним завданням...» Складним для сучасної техніки!

Тіахуанаку — не єдине місце на земній кулі, де є подібні споруди. Серед руїн міста Баальбек (на території сучасного Лівану) є будівля, вага окремих монолітних частин якої досягає 1200 тонн. В Індії досі існує храм «Чорна пагода». Храм цей заввишки в 75 метрів увінчує дах з ретельно обробленої кам'яної плити вагою 2000 тонн! Як твердять фахівці, сучасна будівельна техніка не може оперувати такими важкими речами.

Одним з семи чудес світу, про які писали в давнину, був Александрійський маяк. Його побудували з наказу Птолемея Філадельфа (285—246 роки до н. е.). Це була велетенська біломармурова споруда, що здіймалася на 150—200 метрів над голубими водами моря. Величезне рухоме дзеркало відбивало вогонь, і світло маяка можна було бачити на віддалі до 400 кілометрів.

Багато легенд ходило про цей маяк. Араби, які завоювали Єгипет у VII столітті нашої ери, розповідали, ніби це сферичне дзеркало можна було поставити під таким кутом, що воно збирало в пучок сонячні промені і могло запалювати кораблі, які перебували в морі. Назва острова «Фарос», на якому містився Александрійський маяк, увійшла в усі європейські мови. «Фарос» тепер означає просто «маяк». Від нього ж походить відоме нам слово «фара» — фара теплового, фара автомобіля.

Ми ніколи не дізналися б про ім'я архітектора цієї дивовижної споруди, якби не його дотепність і зухвальство. Коли будівництво маяка наближалось до кінця, фараон звелів на одній з мармурових плит вибити напис:

ЦАР ПТОЛЕМЕЙ — БОГАМ-РЯТІВНИКАМ ДЛЯ БЛАГА МОРЕПЛАВЦІВ.

Наказ цей було виконано. Фараон оглянув маяк з написом і лишився дуже задоволений. Тепер про нього, Птолемея, люди пам'ятатимуть і говоритимуть багато сотень років.

Та минули роки. Напис потріскався і обвалився. виявилось, архітектор зробив його не на мрамурі, а на застиглому вапні, вкритому мармуровим пілом. І ось тоді з-під обваленого напису з'явилися на світло горді й зухвалі слова, глибоко врізані в мрамур:

*Состратус із міста Кніда,
син Дексіпліана — богам-рятівникам
для блага мореплавців.*

Варто розповісти й про те, як ця велетенська споруда перестала існувати. Порт Александрія був найбільшим і найсильнішим суперником Константинополя. Особливою перевагою Александрії був її маяк. Випробувавши всі засоби боротьби, християнський імператор у Константинополі наважився на суто візантійську хитрість. Читачам відомо, що Єгипет і Александрію на той час захопили араби. Імператор надіслав до двору халіфа Алі-Валіда свого посла. Перед від'їздом посол одержав усні й дуже таємні інструкції від самого імператора. Незабаром після прибуття до двору халіфа через підставних осіб посол почав розпускати чутки про те, що в підвалинах маяка фараони нібито сховали

незліченні скарби. Чутка ця доходила то до одного високопоставленого чиновника, то до іншого, і кожен поспішав шепнути про це халіфові. Спочатку халіф кріпився, але зрештою звелів розібрати маяк. Почалися роботи. Маяк було розібрано майже до половини, перш ніж халіф запідозрив обман. Похопившись, він наказав відбудувати башту, та це виявилось неможливим. Ні за які гроші халіфові не вдалося знайти людей, достатньо обізнаних з обчисленнями. На довершення всього величезне дзеркало впустили, і воно розбилося на найдрібніші скалки. Тепер уже ніщо не вказувало кораблям шлях у гавань.

У такому напіврозібраному вигляді маяк простояв до XIV століття, коли його остаточно зруйнував землетрус. Ніхто так і не зміг відбудувати його, бо люди не мали вже тих знань, які були в них у минулому. Згідно з свідченнями, що дійшли до нас, маяк цей був заввишки з шістдесятиповерховий будинок! Лише в нашому столітті людство нагромадило достатньо інженерних знань, щоб зводити такі споруди. До того ж при будівництві таких хмарочосів використовують сталевий каркас — скелет усієї будівлі, яким не користувались будівники Александрійського маяка.

Спалені книги

Перелік високих знань із зовсім різних галузей науки, що їх мали люди давнини, можна було б продовжити. Неможливість пояснити появу більшос-

ті з них змушує припустити, що це рештки знань, нагромаджених людьми ще до катастрофи, яку егіпетська легенда називала «знищенням людства». Але чому до нас дійшли не так самі знання, як одні лише повідомлення про те, що стародавні люди мали їх?

На те є дві причини.

Одна з них полягає в тому, що каста посвячених людей, охоронців цих знань, не була зацікавлена в тому, аби вони стали загальними. Адже знання дають людині величезну перевагу над довоколишнім, а застосування їх на шкоду людям може стати джерелом страшених бід. Трагічним прикладом того, як практичне знання випереджає духовний і моральний розвиток людства, є використання ядерної енергії з метою знищення.

Друга причина полягає в тому, що люди самі, очевидно, позбавили себе цієї спадщини. Ми можемо тільки здогадуватися, судячи з уцілілих уривків, які знання, які відомості могли містити рукописи, знищені в Мексичі запопадливим єпископом де Ланда. А стародавні священні книги, спалені з наказу верховного інки, який заборонив писемність і знищив усякі сліди її! З усіх великих бібліотек Карфагена вцілів тільки один-єдиний твір, що був перекладений латинською мовою. Римляни, прагнучи знищити культуру народу, його історію, спалили все.

Так само зробили і мусульманські завойовники. Вони не тільки примусово вилучали всі стародавні книги й рукописи, а й призначали немалі премії тим, хто віддавав їх добровільно. Всі зібрані в такий спосіб пам'ятки писемності спалювались.

Знищення рукописів і пам'яток письменства має, очевидно, таку ж стародавню історію, як і саме письменство.

В III столітті до н. е. запалали вогнища в Китаї. Це перший імператор династії Цинь палив твори Конфуція. Заодне на цих же багаттях спалили живцем і тих, хто мав нещастя бути шанувальником великого філософа.

Грецький філософ Протагор (V століття до н. е.), якому належать слова: «Людина є мірою всіх речей», необачно почав один із своїх творів фразою: «Я не знаю, є боги чи їх нема...», — викликавши обурення своїх сучасників. Протагора було засуджено до страти. Щоправда, йому вдалося втекти. Спеціальний декрет наказував обшукувати будинки приватних осіб, вилучати твори цього філософа і палити їх на міському майдані. Протагорові твори до нас не дійшли. Крізь дві з половиною тисячі років блимає нам недобрим світлом багряна зірочка багаття, одного з перших, на якому горіли книги.

Невдовзі від його полум'я спалахнули інші багаття. В III столітті до н. е. сирійський цар Антіох Спіфан палив книги євреїв. А 272 року до н. е. запалали костри в Римі. Пізніше римський імператор Август наказав спалити всі книжки з астрономії та астрології.

Навіть твори Гомера не уникли полум'я багаття. Імператор Калігула намагався заборонити «Одісею» і знищити всі примірники поеми.

Ось чому з незліченних свідчень минулого — праць з історії, літератури, науки — до нас дійшли тільки жалюгідні уривки. З цих фрагментарних,

неповних, розрізнених творів ми змушені відновлювати минуле.

Наскільки повне і правильне може бути, наприклад, наше уявлення про Софокла, якщо він написав близько 100 драм, а до нас дійшло тільки 7! Лише 19 з 100 драм zostалися від Евріпіда, цього найвидатнішого драматурга стародавнього світу.

Відомо, що один з найбільших істориків давнини Тит Лівій (58 р. до н. е. — 17 р. н. е.) лишив після себе велику працю «Історію Риму». Вона складалася з 142 книг. До нас дійшло тільки 35.

Мрією істориків стало розшукати ці книжки. Можливо, подібно до сувоїв Мертвого моря, лежать вони десь у забутих тайниках, чекаючи тієї миті, коли щасливий випадок виявить їх. Двічі здавалося, що загублені книги ось-ось вийдуть з небуття. Та вони з'явилися лише для того, щоб у наступну мить зникнути знову, можливо назавжди.

...Константинополь — столиця Оттоманської імперії... У місті велика пожежа — горить султанів гарем. Секретар французького посольства з цікавістю, властивою молодості, поспішив туди, звідки долітав запах чорного гару та клекіт натовпу. Для одних пожежа палацу була розвагою. Для інших — чудовим приводом пожитися. Назустріч французів поспішали якісь люди, що тягли шматки драпіровки, вози, позолочені перила. Попався навіть чоловік з грубим фоліантом. Він гортав його, тримаючи догори ногами. Фоліант зацікавив француза. Зазирнувши в нього, він зблід. Це були книги Лівія, які сотні років вважалися загиблими безповоротно.

На лихо, в нього не виявилось з собою грошей.

Повторивши кілька разів, що взагалі він не збирається продавати книгу і що й сам хотів би прочитати її, невідомий погодився все ж дійти до будинку секретаря, де в того були гроші. За наполяганням француза дорогоцінний том було сховано під плащ. Та вони не пройшли й сотні кроків, як виратовану розлучив їх. Безцінну знахідку було загублено.

Про сумну долю цієї книги можна тільки здогадуватися. На цю невеселу думку наптовхує інший випадок. Одна з загублених книг Тита Лівія була розірвана на шматки й загинула. Її міцні пергаментні аркуші пригодилися власникові для різних господарських потреб. Ученому, який набрів на цю знахідку, вдалося дістати тільки одну останню сторінку!

Не набагато лагіднішим виявився час і до інших творів стародавніх авторів. Тільки 5 із 40 книг Полібія врятувалися від загибелі, а з 30 книжок Таціта — 4. Пліній Старший написав 20 книг з історії, всі вони були загублені.

Відомо, що 200 тисяч томів і сувоїв унікальних рукописів нараховувала бібліотека міста Пергама (Мала Азія). Її вивіз Антоній і подарував Клеопатрі. Від цієї величезної бібліотеки не лишилося навіть попелу. Також безповоротно загинули бібліотека храму Пта у Мемфісі та книгосховище Єрусалимського храму.

А які скарби знань зберігали знищені славетні бібліотеки фараона Хуфу (Хеопса) або Птолемеїв? Одна бібліотека Птолемеїв містила 40 тисяч сувоїв, друга — 500 тисяч, а за деякими відомостями — на-

віть 700 тисяч сувоїв. Більшість із них були унікальні.

47 року до н. е., коли Юлій Цезар підпалив єгипетський флот у гавані Александрії і вогонь перенісся на місто, загинула перша, менша з цих бібліотек. З другої бібліотеки імператор Діоклетіан спалив і знищив усі тексти, які містили відомості з магії. В його правління та в наступні роки темні юрби неодноразово влаштовували погроми, набіги на бібліотеки, спалюючи найцінніші рукописи. Мусульмани-араби, які захопили Александрію, довершили розгром бібліотеки.

Імператори та інші правителі, подібно до Діоклетіана, не раз свідомо знищували стародавні книги. Якими б дикими й бузувірськими не здавались нам ці дії, вони не були простою примхою. Вчинки ці були продиктовані головним завданням, яке стояло перед будь-яким правителем: збереження і зміцнення своєї влади. Поява ж людини чи людей, чиї знання роблять їх надзвичайно сильними, завжди небезпечна. Тому нас не мусить здивувати і такий епізод.

Одного разу Іванові Грозному повідомили, що якийсь іноземний купець привіз із собою в Москву багато книжок. «Цар, — розповідав у спогадах один із бояр, — дізнавшись про це, звелів частину цих книг принести до нього. Росіянам вони здалися надто мудрими; сам цар не розумів у них ні слова. Тому, побоюючись, щоб народ не навчився такої премудрості, він наказав усі календарі (книжки — О. Г.) забрати до палацу, купцеві заплатити, скільки зажадав, а книги спалити».

До цього часу серед учених нема єдиної думки, чи були ці велетенські, схожі на людей, істоти — гігантопітеки й мегантропи — предками сучасної людини, чи вони стали боковим напрямком еволюції. А якщо були, то коли вимерли останні їх представники. Питання це чекає ще своїх дослідників. І все ж цікаво навести деякі дані фольклорного та іншого порядку, що, як нам здається, певною мірою стосуються проблеми. Менш за все ми хотіли б брати на себе сміливість виступати з якимись остаточними твердженнями.

Глиняні таблички Стародавнього Вавилону твердять, що вавилонські жерці одержали свої знання, особливо в галузі астрономії та будови Всесвіту, від якихось гігантських людей, що врятувались від катастрофи. Це не єдина згадка про гігантів як про расу, що існувала до катастрофи і мала великі знання.

Багатьох богів, що принесли знання людям, легенди зображують як гігантів. Такий, наприклад, Шедд Ад-Бен-Ад (арабські джерела), грецький титан Прометей, який подарував людям вогонь.

Зображення гігантів і легенди про них знаходимо і в Стародавній Камбоджі, і в Скандінавії, і в індіян Америки. Відомості про них містять і Коран, і Талмуд, і Біблія. «В той час були на землі велетні,— читаємо ми в Біблії,— особливо ж від того часу, як сини божі стали входити до дочок людських, і вони почали народжувати їм».

Коран повідомляє, що коли Ной став будувати

свій ковчег, гіганти, які були «вищі за найвищі пальми», сміялися з нього: «Потоп не завдасть шкоди нам. Ми надто високі. Ступні наші такі великі, що ми можемо перегороджувати ними ріки...» Та настав потоп, і вони загинули.

Вавилонські священні тексти також говорять, що гіганти загинули під час потопу. Всі, крім одного: «Ной врятував Ога, гіганта, дозволивши йому поміститися за гранчастими дверима ковчега. Через ці грати Ной щодня подавав йому їжу».

Талмуд розповідає про зустріч Мойсея з гігантом Огом. «Мойсей, вдивляючись у далечінь, побачив якусь велетенську масу, що здіймалась над вершиною міського муру. «Що це,— подумав Мойсей,— чи не зробили за ніч нову надбудову?» Та ця гігантська маса був сам цар Вассанський Ог. Велетень сидів на стіні, і ноги його сягали землі».

Існування в найвіддаленішу епоху гігантських людиноподібних істот давно вже не припущення, не гіпотеза. Цей факт вважається тепер доведеним у науці. 1944 року німецький антрополог Вейденрейх випадково купив у торгівців рідкостями в одній антикварній крамниці Гонконга кілька зубів безсумнівно людської форми. Кожен із них був уп'ятеро більший, ніж зуби сучасної людини. Незабаром було виявлено щелепу цього гіганта, а також інші частини кістяка. Нині відомі два види цієї велетенської людини — гігантопітек та мегантроп. Частини скелета його знайшли в Південному Китаї, на Яві та в Східній Африці.

За підрахунками радянського вченого В. П. Якімова, приблизна вага гігантопітека була півтонни.

Його зріст, згідно з однією реконструкцією, — 5 метрів.

Точний період існування гігантопітека поки що не встановлено. Дехто проте вважає, що жив він одночасно з сучасною людиною, homo sapiens.

Відомий археолог Луїс С. В. Лікі кілька років тому виявив доісторичний череп велетенської дитини. Та чи були ці гіганти людьми в повному розумінні цього слова?

Деякі вчені скептично ставляться до такого твердження. Питання це потребує ще вивчення. Вирішальним було б свідчення осмисленої трудової діяльності гігантів. Саме праця — «перша основна умова всього людського життя — і до того ж у такій мірі, що ми в певному розумінні повинні сказати: праця створила саму людину» (Ф. Енгельс).

Підтвердження трудової діяльності гігантів було знайдене! Поруч з черепом гігантської дитини Лікі знайшов кам'яні знаряддя. «Ці кам'яні знаряддя, — підкреслював Лікі, — були, безсумнівно, виготовлені «людиною» в науковому розумінні цього терміну».

Існує багато повідомлень про дійсні чи мнимі знахідки скелетів гігантських людей. Геродот, котрого цікавили подібні випадки, розповідає про якогось коваля з Тегеї, що одного разу копав колодязь і натрапив на скелет великої людини. Допитливий коваль виміряв його, скелет виявився завдовжки 2,3 метра. Про такі знахідки розповідає і багато ранніх християнських авторів. Августин, прозваний Блаженним, твердить, що в Африці йому показували величезний людський зуб, з якого, на його думку,

можна було б зробити сто звичайних. Інший автор, Арнобій, розповідає про знахідки величезних людських кісток.

1577 року в одній із печер Швейцарії було нібито виявлено скелет людини гігантських розмірів, завдовжки 4,5 метра. Знахідку перевезли в університет міста Люцерни. Тут відомий на той час лікар з міста Базель Фелікс Платер відновив відсутні його частини, і скелет було виставлено у міському музеї.

Ми говорили вже, що про окремих гігантів, які врятувалися від катастрофи, згадують стародавні вавилонські, біблійні та інші джерела.

Можливо, що останні представники цієї вимираючої раси існували в найближчий до нас історичний період. Коли Мойсей привів свій народ до землі Ханаанської, він вислав наперед двадцять розвідників, щоб дізнатися, хто живе на тій землі і чи придатна вона для поселення. Повернувшись, спостерігачі розповідали: «Там бачили ми велетнів, синів Енакових, від велетенського роду; і ми були в очах наших перед ними, мов сарана, такі ж ми були і в їхніх очах».

Йосиф Флавій твердив, що нащадки вцілілих гігантів існували ще за часів Ісуса Навіна: «Їхні тіла були величезні, а обличчя так відрізнялися від звичайних людських облич, що бачити їх було дивно, а слухати, як вони говорять, страшно».

Після завоювання держави інків іспанцями представники місцевої аристократії та жрецтва почали робити записи іспанською мовою тих відомостей з історії свого народу, які до того передавалися усно. З цих рукописів ми дізнаємося, що за часів прав-

ління Антарко Кусо з боку моря на великих очертяних плотах у країну невідомо звідки прибули гігантські люди. Дон Гіеза де Леон, іспанський намісник у Перу, 1545 року теж записав цю історію зі слів індіан. «Ці велетні, які прибули з моря, були такі величезні на зріст, що навіть найвища людина, стоячи з ними поруч, діставала їм тільки до колін. Страшно було бачити їхнє волосся, що спадало з голови на плечі. Але вони були безбороді. Кожен з них з'їдав більше, ніж 50 звичайних людей. Деякі носили звірячі шкури, інші були голі. Жодної жінки не було з ними. Просуваючись від узбережжя, вони спустошували країну...» Дону Гіеза де Леону показували навіть колодязь, споруджений, за переказом, цими гігантами.

Перші іспанські завойовники, які прибули разом з Кортесом на територію сучасної Мексики, розповідають: «Люди, послані Кортесом у гори, на південь, нібито виявили там район, де живуть гіганти. На доказ цього відкриття вони принесли з собою кілька ребер, вийнятих з тіл убитих гігантів».

Ми не знаємо, наскільки правдиве це повідомлення. Відомий, проте, інший факт. Супутники Кортеса були такі вражені знахідкою кісток гігантської людини в одному з храмів майя, що із спеціальним посланцем відправили їх через океан римському папі. Це відкриття для папи римського було особливо цікаве: тодішня наука не тільки не заперечувала існування колись першої людини Адама, а й твердила, що він був велетенський на зріст. Навіть пізніше, у XVIII столітті, ще вважали, що Адам мав зріст 40 метрів. Сва, як і годиться жінці, була дещо

нижча — 30 метрів. Цю думку поділяв навіть відомий учений Карл Лінней.

Час од часу і нині в пресі з'являються повідомлення з північно-західних районів Канади про те, що мисливцям трапляються якісь гігантські люди, котрі тут же поспішають сховатися. Індієць Британської Колумбії також розповідають, що в заростях лісів, у важкодоступних, недосліджених районах мешкають племена волохатих гігантів. У мові індіанців навіть слово, яким вони називають цих велетенських людей. З розповідей індіанців випливає, що ці люди заввишки в 2,5 метра, які ведуть зовсім примітивний спосіб життя, дуже дикі: коли вони бачать людину, то намагаються щезнути.

Ці повідомлення, можливо, згодом підтвердяться, а може бути, й ні. Не маючи в дану мить жодного «живого експоната» такого гіганта, нам не слід однак заперечувати того, що вони можуть існувати. На таке питання відповідь прийде тільки тоді, коли достатньо буде вивчено всі райони земної кулі. Особливо це стосується гір, джунглів і плоскогір'їв Південної Америки, де багато ще білих плям і чимало відкриттів чекає на мандрівника й дослідника.

Люди вміли літати!

Не слід бути легковірним, готовим повірити всьому з першого слова. Але не треба бути й скептиком, який наперед відкидає все незвичайне, несподіване, все, що не збігається з усталеними, з дитинства звичними уявленнями. В науці потрібно сміло йти на

риск, робити те або інше припущення, будувати гіпотези, шукати їм підтвердження чи спростувати їх. Без цього нема пошуків і нема відкриттів.

Ми говорили про випадки появи раптових, несподіваних знань, які аж ніяк не могли бути наслідком практичної діяльності людей того періоду. Є підстави припускати, що знання ці були більші, ніж ми можемо собі уявити.

У різних народів існують численні легенди про богів і героїв, які жили у деякі часи і вміли пересуватися по повітрю на крилатих колісницях. Слід, звичайно, враховувати, що в легендах цих знайшла відображення і поетична мрія народів, мрія літати, як птах.

Звертають на себе увагу староіндійські перекази, перекази стародавніх кельтів та біблійні тексти. Вони дають досить детальний і реалістичний опис не тільки зовнішнього вигляду, а й будови літальних апаратів.

Політ супроводжувався гучним звуком. «Коли настав ранок,— читаємо ми в староіндійському епосі «Рамаєна»,— Рама сів у небесну колісницю, яку Пушпака надіслав йому з Вавпішандою, і приготувався до польоту. Ця колісниця пересувалася сама собою. Вона була велика і гарно розмальована. Вона мала два поверхи з багатьма кімнатами й вікнами... Коли колісниця робила свій шлях у повітрі, вона подавала одотонний звук». В момент відльоту, пропала колісниця з гучним шумом піднялась у повітря».

В іншому місці читаємо, що коли летюча колісниця підіймалась, «гуркіт заповнював усі чотири сторони горизонту». В одній із давніх санскритських книг говориться, що в момент відльоту колісниця «реве, як лев». У Біблії також є повідомлення, котре можна розтлумачити, як згадку про літальний апарат. У момент приземлення він давав оглушливий шум, «трубний звук...»

Під час польоту було видно вогонь. В епосі Стародавньої Індії говориться, що небесна колісниця світилась, «як вогонь у літню ніч», була «як комета в небі», «полум'яніла, мов червоний вогонь» («Рамаєна»), її «приводила в рух крилата блискавка», і «все небо було освітлене, коли вона пролітала по ньому» («Махабхарата»).

Літальні апарати, що про них, як нам здається, згадує Біблія, також викидали вогонь — «огонь поядаючий».

Але ще дивовижніші наявні в індійських та кельтських легендах *описи внутрішньої будови літальних апаратів.* Санскритське поетичне джерело — «Самарангана Сутрадхара» цілих 230 строф присвячує описові будови літальних апаратів та їх застосуванню. Передусім, однак, робиться важливе застереження: «Про те, як виготовляти деталі для летючої колісниці, ми не повідомляємо не тому, що не відомо нам, а для того, щоб зберегти це в таємниці. Подробиці конструкції не повідомляються, бо коли б ці відомості стали здобутком усіх, пристрій цей було б використано на зло».

Та ось що говориться далі про загальну будову літального апарата: «Дуже і міцне має бути його

тіло, зроблене з легкого матеріалу, на зразок великого літаючого птаха. Всередині слід помістити пристрій із ртуттю і з залізним підігрівальним пристроєм під ним. За допомогою сили, що приховується в ртуті і приводить у рух несучий вихор, людина, яка перебуває всередині цієї колісниці, може пролітати великі відстані по небу в найдивовижніший спосіб. Чотири міцні посудини для ртуті мають бути розташовані всередині. Коли їх буде підігріто керованим вогнем із залізних пристроїв, колісниця розвиває силу грому завдяки ртуті. І вона одразу перетворюється на «перлину в небі».

Тибетські священні тексти розповідають про літальні апарати, які також порівнюють з «перлинами в небі».

А ось як описує літальний апарат інше санскритське джерело «Гхатотрачабадма»: «Це була величезна й страхітлива повітряна колісниця, зроблена з чорного заліза... Її було оснащено пристосуваннями (машинами), розташованими в належних місцях. Ні коні, ні слони не везли її. Її рухали машини, що були завбільшки як слони» («Самарангана Сутрадхара»). В іншому джерелі мовиться, що для спорудження такого апарата використовують мідь, залізо й свинець.

В літературі вед існує навіть спеціальний термін, яким називають ці апарати: «вімана», або «агніхотра». «Агніхотра — це корабель, який підіймається в небо» («Сатапатха Брахмана»).

Стародавні кельтські легенди також говорять про літальні апарати, що мали якісь внутрішні механізми. Приводили їх у рух «магічні коні», які, однак,

зовні анітрохи не були схожі на коней. Вони «покрыті були залізною шкірою», не потребували їжі, не мали ні кісток, ні скелета.

Іншу згадку про будову цих літальних апаратів ми зустрічаємо в описові повітряного поєдинку героя кельтських легенд Кучулаїна із своїм ворогом. Під час боротьби Кучулаїну вдалося викинути з колісниці супротивника два білі предмети, «величезні, як млинові жорна». Позбувшись цих предметів повітряна колісниця ворога «звалилася на землю з гуркотом доспіхів, що падають».

І в кельтських, і в старогрецьких легендах ідеться про якісь літальні апарати, оснащені певним пристроєм, що підіймає їх у повітря. Позбувшись цього пристрою, вони падали вниз.

Про гіперборійців, якийсь народ, що жив на півночі, розповідають стародавні греки. Сонце над ними сходило лише раз на рік. Вони також нібито вміли літати в повітрі.

До речі, ми згадували вже, що саме в аріїв, які принесли в Індію відомості про літальні апарати, збереглися згадки про той далекий час, коли сонце сходило над ними раз на рік.

У ряді старогрецьких творів, які згадують про літальні апарати, *говориться також і про висоту польоту*. Для того щоб показати, як високо здіймався герой на своїй повітряній колісниці, невідомий нам автор повідомляє, ніби він злетів «вище царства вітрів».

Чи можемо ми припустити, що представники якоїсь земної цивілізації, яка передувала нам, мали знання, необхідні для того, щоб спробувати досягти

інших планет? Звісно, в це важко повірити. Ось що, однак, говорять джерела:

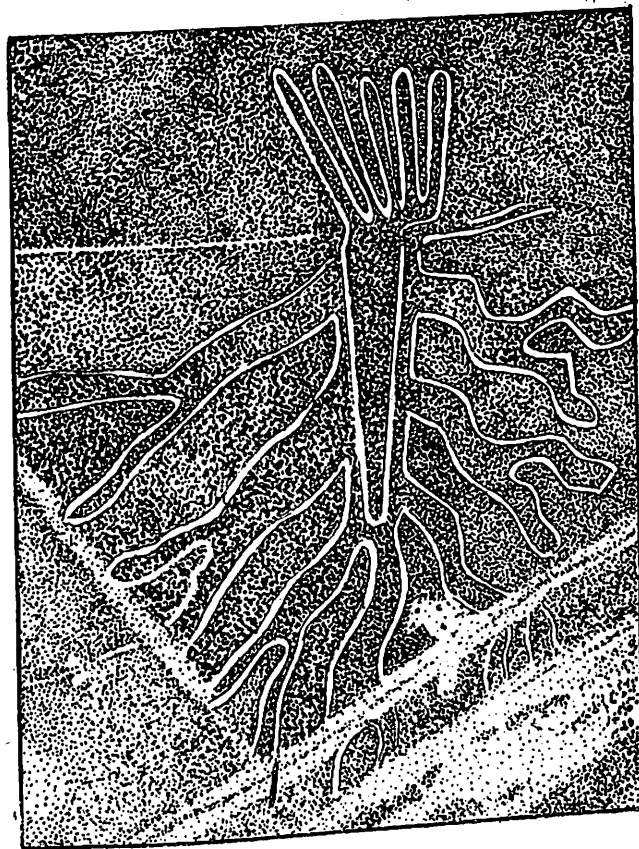
«За допомогою цих апаратів (пристосувань, пристроїв),— читаємо ми в санскритській книзі,— жителі Землі можуть підійматися в повітря, а небесні жителі спускатись на Землю». В іншому уривку цього ж рукопису мовиться, що повітряні колісниці можуть літати як у «районі сонця», так і далі — в «районі зірок».

Згідно з переказами, повітряні колісниці стародавніх кельтів також могли підійматися в небо, туди, де розташовані дивні землі, «палаці богів».

Кілька років тому в Андах на плато було виявлено так звані «шляхи інків». Аерофотозйомка показала, що це не стільки шляхи, скільки система величезних, правильно утворених геометричних та інших фігур, які видно лише з певної висоти (мал. 23). Сторони трикутників, паралельні лінії бездоганної точності, тягнуться на 10—15 кілометрів! Деякі фігури повторюються в чіткій послідовності. Ряд учених вважає, що в Андах знаходиться найбільший астрономічний календар світу, де напрямки і довжина ліній виражають різні астрономічні закономірності та шляхи руху зірок.

Чи маємо ми право припустити, що ці гігантські, видимі тільки з висоти зображення могли мати якесь відношення до «літальних апаратів»? Виявляється, в Америці ми теж можемо знайти повідомлення, які примушують замислитись.

Священна книга індіан кіче «Пополь-Вух» розповідає про чотирьох праотців цього народу, котрі, по-

Мал. 23

бачивши в небі «щось», стали поспіхом прощатися із своїми родичами та дружинами. Ці люди «негайно після цього зникли там, на вершині гори Хакавіц.

Вони не були поховані їхніми дружинами або їх дітьми, бо не було видно, коли вони зникли».

В Центральній Америці зберігся переказ про якусь могутню володарку, провану «Літаючою тигрицею», яка принесла людям знання. А через певний час наказала віднести себе на вершину гори, де «зникла серед грому і блискавок».

Серед так званих «темних місць» біблійних текстів теж є згадки про якісь, можливо, літальні апарати, що також нібито приземлялися на вершинах гір: «На третій день, коли настав ранок, були громи і блискавки, і густа хмара над горою Сінайською, і трубний звук вельми сильний... Гора ж Сінай уся диміла від того, що Господь зійшов на неї у вогні; і йшов від неї дим, як дим від печі... І звук трубний усе дужчав і дужчав». Тільки після того, як істота, названа «богом», прибула на вершину і хмара (дим) розсіялась, Мойсей у супроводі кількох чоловік зійшов на гору.

Зброя люті богів

У «Махабхараті» — староіндійському епосі, текст якого було складено 3000 років тому, мовиться про якусь страшну зброю. Опис її вибуху нам, хто живе в епоху існування атомної бомби, не здаватиметься, на жаль, перебільшенням: «Блискучий снаряд, що світився, як вогонь без диму, було випущено. Густиий туман раптом покрив військо. Всі сторони горизонту потонули в мороці. Здійнялися вихори, які несли зло. Хмари з ревінням полинули у ви-

сочинь неба... Здавалося, навіть сонце закружляло. Світ, обпалений жаром цієї зброї, був неначе в лихоманці. Слони, обпечені полум'ям зброї, тікали, пройняті жахом». Далі йдеться про тисячі колісниць, про людей і слонів, що були спалені, перетворені на попіл на місці цим жахливим вибухом. «Ми ніколи не чули й не бачили нічого, рівного цій зброї».

Зовні зброя ця «була схожа на велетенську залізну стрілу, що мала вигляд гігантського посланця смерті». Для того щоб знешкодити одну таку «залізну стрілу», яка не була використана, герой наказав подрібнити її і змолоти на порошок. Але навіть цього виявилося не досить для безпеки людей. Подрібнені рештки стріли він наказав потопити в морі.

Подібні дії важко пояснити, коли думати, що мова йде лише про гігантську порохову ракету. Так само годі пояснити й поведінку воїнів, які вціліли після вибуху цієї зброї. Битва ще не скінчилася, але всі, хто опинився в зоні вибуху, мерщій біжать до найближчої річки, щоб обмити там свій одяг і зброю.

В Індії зброю цю називали «зброєю Брахми», або «полум'ям Індри», в Південній Америці — «машмак», у кельтській міфології — «мистецтвом грому». Подібно до потужності сучасної зброї «мистецтво грому» вимірювалося в одиницях: «сто», «п'ятсот» або «тисяча», що означало приблизну кількість людей, яку вона знищувала під час вибуху. В тих же переказах згадується про якусь зброю, що зветься «око Балора». Цей апарат був такий

складний, що його могли приводити в дію лише четверо людей.

Між літаючими колісницями відбувались повітряні сутички, колісниці робили нальоти навіть на міста. Літальні апарати збивали з землі, пускаючи в них ракети. Цілком імовірно, що тільки очевидець міг описати, скажімо, так наліт ворожого повітряного флоту:

«...Ми помітили в небі те, що здалося спочатку великою темно-червоною хмарою, яка нагадувала розбурхані язики полум'я. З цієї маси вилітало багато блискучих снарядів з ревінням, що нагадувало одночасний гуркіт тисяч барабанів. Звідти ринуло багато зброї, окриленої золотом, і сотні громових стріл, що з гуркотом вибухали, а також багато сотень полум'яних коліс. Голосним було іржання коней, які падали, вражені цією зброєю, і ревіння величезних слонів, звалених вибухами» («Махабхарата»).

Та ось ті, хто оборонявся, спрямували на один з літальних апаратів свою зброю — «язик винищувача», «сестру смерті». «Сяючий снаряд шугнув догори в нічне небо і ввійшов у схожий на зірку стрій... Ворожа колісниця впала з неба із страшенним шумом».

А ось як описується напад літальних апаратів на місто. «Кукра почав метати блискавки на місто з усіх боків». Але цього виявилось не досить, і тоді з літального апарата «було випущено снаряд, який містив у собі силу всього Всесвіту», і місто почало горіти... «Спалах був яскравий, як 10000 сонць у зеніті». У наш час люди, які бачили спалах атомного вибуху, також порівнюють його з світінням сонця.

Книга Юнга так і зветься — «Яскравіше за тисячу сонць».

В інших уривках, як і в наведеному вище, цю зброю називають «блискавками» або порівнюють з блискавицями. Можливо, це не тільки образ, що передає лише зорове сприйняття. Останні дослідження говорять про реальність подібної зброї. Англійський журнал «Discovery» («Відкриття») повідомляє, що нині багато воєнних лабораторій веде гарячкові роботи саме в цьому напрямку. «Синтетичні кульові блискавки», що будуть миттєво вражати ціль, мають намір використати як зброю і для нападу, і для оборони, а також для знищення ракет у польоті.

Можна висловити припущення, що за всіма цими свідченнями давніх людей криється якийсь реальний спогад. Деякі знахідки археологів можуть бути витлумачені як підтвердження цього. Стіни фортець Дундалк та Екосс (Ірландія) зберігають сліди колосальної температури, такої високої, що брили граніту були розтоплені. Температура плавлення граніту понад 1000 градусів! Можна подумати, що саме тут було застосовано страшну зброю кельтських переказів.

Інший слід можливого застосування цієї зброї було виявлено недавно в Малій Азії під час розкопок загиблої столиці стародавніх хеттів Хаттуса. Колись місто було знищене за допомогою невідомо яким чином утвореної високої температури. За словами археолога Біттеля, хоч би скільки горючих матеріалів зберігалось в самому місті, звичайні пожежі ніколи б не змогли розвинути такої температури. Цегляна кладка будинків розплавилась у чер-

вону тверду масу. Каміння спеклося і потріскалось. У місті нема жодного будинку, храму чи стіни, які уникли б цієї страшної температури.

Посилаючись на дані археологічних розкопок, К. Керам пише: «Для того щоб набути такого стану, місто мало горіти багато днів, а можливо й тижнів».

Приховані знання

«Приховання задля правди таємниць пізнання...»

Рукописи Мертвого моря

Відомі й інші знахідки, які також ставлять у безвихідь дослідника. В цьому зв'язку можна згадати про знайдення в Індії людського кістяка, радіоактивність якого в 50 разів вища за нормальну! (Див. «Проблемы космической биологии», т. II, стор. 23). Для того щоб відклади, виявлені в скелеті, мали таку високу радіоактивність, людина ця, що загинула 4000 років тому, мусила довгий час приймати їжу, радіоактивність якої повинна була в сотні разів перевищувати звичайну!

Припустимось на мить еретичної думки, що колись таки справді були літальні апарати, які базувалися на зовсім не відомому нам принципі, і що легенди про страшну зброю якоюсь мірою відбивали факти. Ясно, що ці знання, цілком імовірно, не могли стертися самі собою. Нам здається, що, можливо, були якісь люди, котрі прагнули, аби ці страшні знаряддя смерті зникли з пам'яті людства.

Ось що писав один китайський алхімік тисячу років тому: «Було б найбільшим гріхом відкрити перед воїнами таємницю твого мистецтва! Стережися! Хай навіть мурашка не пробереться туди, де ти працюєш». Кабала повідомляє про якусь книгу вищих знань, яку для того, щоб вона не потрапила до рук недостойних, було сховано в глибокій печері.

В існування певної касты — носіїв таємних знань — вірив свого часу і Ньютон. «Є інші великі таємниці, — писав він, — крім перетворення металів, якими не вихваляються великі посвячені... Коли правда те, про що пише Гермес, їх неможливо збагнути без того, щоб світ не опинився у величезній небезпеці».

Плутарх повідомляє, ніби не хто інший, як Олександр Македонський, що був учнем Арістотеля, прилучився до якихось знань, «які філософи називали «усними» та «прихованими» і широко не розголошували. Коли Олександр довідався, що Арістотель написав книжку про це, то став докоряти йому за розголошення таємного вчення: «Ти зробив неправильно, коли обнародував учення, призначене лише, щоб викладати усно», — писав він.

Прагнучи закрити доступ до якихось важливих і небезпечних знань, посвячені тримали їх у суворій таємниці. «Хто чарівні таємниці слова збагне, хай оберігає від усіх та у вченні сховає», — читаємо ми в Рігведі. А один з магічних єгипетських папірусів починається й закінчується заклинком: «Зімкни вуста! Закрий свої вуста!»

За часів Рамзеса III двох придворних бібліотекарів звинуватили в тому, що вони не досить пильно

охороняли якийсь магичний папірус. Виявляється, доступ до цього джерела знань був дозволений тільки найдовіренішим людям із жерців.

Уже йшлося про Тотжа (Гермеса), який напередодні катастрофи склав тексти, що містили знання, аби врятувати їх, а після катастрофи переклав написи з таємної священної мови. Гермесові книги (а можливо, почасти їхні підробки) залишили помітний слід у різних релігійно-філософських ученнях. Климент Александрійський (II—III століття н. е.) писав про 42 священні книги Гермеса. Вчення його, присвячене різним питанням філософії та магії, було таємним. Так виникло поняття герметичних, тобто таємничих, закритих знань. Нині, коли ми кажемо, наприклад, про герметично закриту посудину, нам уже важко здогадатися про початкове значення цього слова.

Пізніші світові релігії, крім відкритої своєї частини, також мали звід якихось таємничих знань. Знання ці охоронялися найретельнішим чином. Дехто з філософів і богословів вважає, що Христос (чи особа, яка згадується в кумранських списках як «Учитель») повідомив апостолам якесь таємне вчення, яке дозволив відкривати лише обраним. В іудаїзмі є тільки усна легенда, що викладає потаємне вчення Кабали. Робити це письмово заборонено з побоювань, аби приховані знання не потрапили до випадкових рук. З цих же міркувань жерці-друїди не робили ніяких записів і все вчення, що зникло разом з ними, зберігали винятково в усному переказі.

Отже, один шлях приховування знань полягає у тому, що якісь найвищі відомості не довірялися

письму. Другим шляхом було зашифрування знань. Різні символи, умовні фрази, позначки і не-домовки заступали шлях до істинного змісту написаного. Такими постають перед нами, наприклад, численні рукописи з алхімії. Нині їх налічують понад 100000. Це значить, майже сто тисяч чоловік прагнули викласти на папері чи пергаменті якісь відомості, котрі, вони вважали, не повинні зникнути разом з ними. Яка практична цінність цих відомостей?

Ми не знаємо. Людина проникає в світ будови матерії, вона відряджає експедиції в найнедоступніші райони Землі, але не було ще експедиції, яка вирушила б у цей район, в район забутих і загублених людських знань.

Проте відкриття і розчарування, що чекають тут дослідника, ховають своє обличчя під маскою, маскою умовних позначень, які належить ще розгадати і зрозуміти. Відомий учений XVI століття Блас де Віженер був не тільки алхімік, він став винахідником найдосконаліших кодів та системи шифрування. Деякі його методи досі застосовують у шифрувальній справі. Інтерес до цього в ньому викликало знайомство з працями алхіміків. Ці праці були написані, як підкреслював він сам, «умовними знаннями і нагадували добре складені криптограми».

Цей прийом — приховувати якийсь потаємний смисл за символами, властивий багатьом так званим священним книгам або книгам із магії. Так переказ Кабали являє собою космогонію, або повне знання про створення і розвиток світу, і подається через символічний палац. Цей палац має 50 дверей,

до того ж усі вони відмикаються одним ключем. Знання цього ключа відкриває доступ до таємниць космогонії. На кожні з чотирьох сторін горизонту виходить по 10 дверей, 9 інших дверей ведуть угору, до неба. Крім того, є ще одні двері, про які досі нічого не відомо. Тільки відімкнувши їх, можна дізнатись, куди вони ведуть — вгору чи вниз, у безодню. Відомо лише, що ніхто з тих, хто входив у них, не повертався назад.

Традиція засекречування небезпечних знань сягає в далеке минуле. Один із перших фактів проявів цієї тенденції пов'язаний з іменем індійського імператора Ашоки (273—239 роки до н. е.). Онук Чандрагупти, об'єднувача Індії, він хотів бути гідним свого великого діда. Вважаючи, що для правителя війна — найвірніший засіб увічнити своє ім'я, він очолив похід проти сусіднього царства Калінги.

Жителі Калінги чинили відчайдушний опір. В одній із битв солдати Ашоки вбили понад 7 тисяч воїнів противника. Увечері на поле битви, що тільки-но скінчилася, прибув імператор. Ашока був вражений видовиськом убитих, виглядом тисяч людей, які стікали кров'ю. Такою ціною розплачувались інші за його марнославство.

Решту років свого життя Ашока присвятив наукам, поширенню буддизму і творчій діяльності. Є легенда, ніби жахи війни справили на нього таке враження, що він вирішив зробити все, аби людський розум і пізнання ніколи не могли б бути спрямовані на знищення людей. Ашока заснував одне з найтаємніших товариств, які коли-небудь існували на землі: Товариство Дев'яти Невідомих. Метою цієї

організації було не допустити, щоб відомості про якісь важливі засоби знищення потрапили до людських рук.

Дехто вважає, що це товариство існує ще й досі. Таку точку зору висловлював, зокрема, Жаколіо, консул Другої французької імперії в Калькутті, автор добре відомих досліджень про Індію. Цю ж думку висловлювали й деякі англійські високопоставлені чиновники колоніальної Індії.

У нас нема прямих доказів, які дозволили б твердити, що це таємне товариство існує й нині, через двоє тисячоліть. Однак саме повідомлення про те, що колись було створено організацію з такими цілями, важить багато.

Ашока був не єдиний, хто пробував приборкати і зберегти в таємниці руйнівні сили знання. Всупереч широко розповсюдженій думці так само діяли деякі з найдалекоглядніших правителів та громадських діячів.

Йдеться про своєрідну заборону того, що, користуючись мовою сьогоdnішнього дня, можна було б назвати «зброєю масового знищення».

1775 року французький винахідник Дю Перрон став домагатися особистої аудієнції в короля. З його слів, від цієї зустрічі залежало майбутнє держави. Те, що він мав повідомити, Дю Перрон готовий був відкрити тільки самому королеві. Людовік XVI погодився його прийняти.

У двірцевий сад, де відбувалася зустріч, помічники Дю Перрона внесли кілька великих, ретельно запакованих ящиків і пішли геть. Король в оточенні міністрів і винахідника залишилися віч-на-віч.

Виявляється, Дю Перрон придумав зброю, яка легко змусить підкоритися будь-якого противника. Віднині Франція може розсунути свої кордони так далеко, як того забажає його величність. Складна споруда, що її демонстрував Дю Перрон, була попередником нинішнього кулемета. Вона могла одночасно пускати 24 кулі.

Але Дю Перрон не почув похвал. Король холодно обірвав його і наказав іти геть. Людовік XVI і його міністри з обуренням відкинули це відкриття, це «звіряче знаряддя знищення». Дю Перрона було оголошено недолюдком і ворогом людства. Є всі підстави припустити, що король догадався вжити заходів, аби Дю Перрон та його винахід не потрапили до рук якогось іншого монарха.

А ще раніше, коли найбільш винищувальною зброєю вважали лук і стріли, спеціальна папська булла пробувала накласти обмеження і в цій галузі. Булла забороняла користуватися триногою чи підставкою для точнішого наведення арбалетів. «Ще пристосування, — говорилося в буллі, — на додаток до природних якостей лучника робить бій нелюдським». Заборона залишалася в силі і дотримувалася цілих два століття. Цими ж гуманними міркуваннями керувався й Шамба Болонгонго, один з королів Бечуаналенду (Африка), який заборонив користуватися дротиками під час боїв (близько 1600 року).

Знаменитий «грецький вогонь», рецепт якого зберігався в найсуворішій таємниці, було втрачено назавжди. Можливо, в цьому навмисному приховуванні подібних відомостей від людей криється і пояс-

нення деяких дивних явищ, пов'язаних з історією пороху.

В Німеччині, у місті Фрейбурзі, стоїть пам'ятник людині в чернечій рясі. Людину цю звали Бертольд Шварц. Ченця-францісканця Бертольда Шварца звинуваченого в заняттях чаклунством і чорною магією, було кинуте до в'язниці. Продовжуючи й тут свої досліди, він змішав одного разу сірку, селітру та вугілля і одержав речовину страшної руйнівної сили: порох! Сталося це 1330 року. Незабаром рецепт цей став відомий повсюди, і саме з початку XIV століття порох набуває поширення в Європі. Над полями битв, де раніше чувся лише дзвін мечів та звуки труб, залунало важке гуркотіння перших гармат. XIV століття стало століттям народження пороху.

Та коли уважно заглибитися в історію, можна знайти дивні факти. Виявляється, задовго до цього порох раптом з'являвся то в одному, то в іншому місці, то так само несподівано зникав на цілих 500 років.

1257 року араби застосували порох під час облоги одного з іспанських міст. Інший випадок застосування його теж арабами належить лише до 690 року. 668 року порох був відомий єгиптянам, а ще раніше в 80-ті роки н. е. рецепт його з Індії потрапив до Китаю.

Неможливо пояснити, чому такий важливий засіб ведення війни не дістав розповсюдження.

Можна подумати, що були якісь люди, котрі прагнули, аби таємниця цієї згубної зброї не стала надбанням усіх.

Відомості про порох зберігалися в найсуворішій таємниці. Ким? Принаймні не воїнами й не політиками, які не забарилися б скористатися з цього могутнього засобу.

Про те, що такі таємниці при бажанні можуть оберігатися, причому оберігатися досить ретельно, свідчить уже згадуваний нами приклад «грецького вогню». Як відомо, Візантії вдалося приховувати таємницю «грецького вогню» протягом чотирьох з лишнім століть.

Серед відкриттів, що їх свого часу зробив Леонардо да Вінчі, а потім сам же навмисне їх знищив, було одне, про яке він писав: «Як і чому я не пишу про свій спосіб залишатися під водою стільки часу, скільки можна лишатись без їжі? Цього не розкрию я й не розголошу через злих людей, які цей спосіб використали б для вбивства на дні моря, проламуючи днища кораблів і топлячі їх разом з людьми, що в них перебувають» («Лейчестерський манускрипт»).

Можливо, згодом, вилучивши «недозволені відомості з загального обороту», посвячені, вище жрецтво, самі пробували споруджувати літальні та інші апарати. В усякому разі, тільки так можна пояснити кілька дивних повідомлень, які дійшли до нас. В єгипетському рукопису, що написаний за 15 століть до нашої ери і містить офіційну хроніку царювання фараона Тутмоса III, говорить, що, на переляк усіх, «на 22-му році, в третьому місяці зими, о шостій дня на небі з'явився величезний предмет правильної форми, який повільно рухався на південь».

Інший випадок належить уже до XIII століття,

точніше до 1290 року. В латинському рукопису одного англійського монастиря повідомляється, що одного разу над головами переляканих ченців, які гнали по дорогах монастирську череду, «з'явилося велетенське, овальне сріблясте тіло, схоже на диск, котри повільно пролітало над ними, викликавши великий жах». („...et ecce res grandis, circumcircularis argentea, disco quodam haud dissimilis, lente e super eos Volans atque maximum tersorem exitans”).

Чи не про такі апарати писав учений і філософ Роджер Бекон (1214—1294), ув'язнений за інтерес до «таємних знань»? «Наука дає можливість створювати апарати, здатні розвивати велетенські швидкості, без щогл і такі, що потребують не більше однієї людини для керування». Бекон наголошував, що пересуваються подібні пристрої без допомоги тварин. «Можна створити також апарат,— писав він,— здатний пересуватись у повітрі, з людиною, яка перебуває всередині його».

Відомий російський художник М. Періх у своїй книзі «Серце Азії», присвяченій мандрівці в передгір'ях Гімалаїв, писав:

«Та ось один з бурятських лам підіймає руку до голубого неба:

- Що це там таке? Біла повітряна куля?
- Аероплан?

І ми помічаємо: на великій висоті щось блискуче рухається в напрямку з півночі на південь. Із наметів принесли три потужні біноклі... Ми спостерігали об'ємне сфероїдальне тіло, що виблискувало на сонці, чітко зримає серед синього неба. Воно рухається дуже швидко. Потім ми стежимо, як воно змінює

напрямок більше до південного заходу і зникає за сніговим хребтом Гумбольдта».

До цього ж розряду фактів можна віднести і повідомлення Геродота про дивний човен, що з великою швидкістю ввійшов у Гібралтарську протоку і поплив у бік Середземного моря. Посилаючись на очевидців, Геродот твердив, що на ньому не було ні вітрил, ні весел.

Не слід квапитися сказати: «Неможливо!»

...я знаю більше, аніж скільки говорю.

Багато віків ця Геродотова розповідь вважалася вигадкою. Виходячи з обмежених знань і відомостей своєї епохи, люди вважали неможливим, щоб човен міг пересуватися, без використання сили вітру або м'язової сили гребців. Навіть найсміливіші та найдопитливіші для своєї епохи уми не уявляли собі, що може існувати якась інша, невідома форма енергії.

А хіба не такою ж блюзнірською здавалася свого часу думка про те, що може бути «каміння, яке падає з неба» — метеорити? Французька Академія наук оголосила всі подібні повідомлення вигадкою, а сам Лавуазьє, великий учений Лавуазьє, розцінив їх як «антинаукові».

Можливо, ви теж не будете згодні з тими чи іншими гіпотезами, про які тут прочитали. Тим кра-

ще. Треба думати, треба шукати, треба сперечатися. Не варто лише завчасно про все говорити: «Це неможливо!» Правильніше буде казати про ступінь можливості цієї чи іншої пропозиції.

Історії відомий випадок, коли один великий чоловік поквапився промовити: «Це неможливо». Це було сказано Р. Фультону, винахідникові пароплава, коли він з кресленням у руках намагався довести реальність свого відкриття. Великий чоловік навіть не дослухав його. Він вигнав Фультона з кабінету. Його обурих цей фантазер і мрійник! Чоловіком, переконаним у тому, що пароплав неможливий, був Наполеон.

Час іще народить відкриття й несподіванки. Найближче майбутнє принесе нові факти.

Малював ОЛЕКСАНДР ШОЛОМІЙ

З російської переклав
МИХАЙЛО ПИРОЖЕНКО

Перекладено за виданням:
А. ГОРБОВСКИЙ. Загадки древнейшей
истории. Книга гипотез.
М., «Знание», 1966.

ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ТА СТАРШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Горбовский Александр Альфредович
СКВОЗЬ ТЬМУ ВЕКОВ. КНИГА ГИПОТЕЗ
(На українском языке)

Редактор М. Я. Ратушний
Художній редактор В. Ю. Тернавський
Технічний редактор В. І. Шибик
Коректори Т. О. Крижна, В. В. Богаєвський

Здано на виробництво 10. X. 1968 р. Підписано
до друку 29. I. 1969 р. Формат 70×108¹/₃₂. Папір
друк. Ма 1. Фіз. друк. арк. 4,5. Обл.-внд.
арк. 5,48. Умовн. друк. арк. 6,3. Тираж 30 000
Зам. 1231. Ціна 28 коп. Видавництво «Веселка»
Київ, Кірова, 34. Друкофсетна фабрика «Атлас»
Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР
Львів, Зелена, 20.

ДРУЗІ

Наше видавництво видрукувало чимало цікавих науково-художніх книжок, які розповідають про історію нашої країни, досягнення науки й техніки, природу, що оточує нас. Ось деякі з них:

ГОЛОВУЦЬКИЙ В. Гомін, гомін по діброві. Розповідь про Запорозьку Січ.

КАРПЕНКО Г. Промінь-велетень. Оповідання про лазер.

КОСАЧ Ю. Фільми про найдорожче. Розповіді про кращі твори радянського кіномистецтва, в яких відтворено незабутній образ В. І. Леніна.

КОПТІЛОВ В. У світі крилатих слів. Про те, як виникли крилаті слова, про події, що лягли в їх основу, розповідає ця книжка.

РОСІН В. За два кроки — кордон. Для тих, хто мріє стати прикордонником.

СТЕФАРОВ П. Лісові тасмниці. Розповіді про ліс та його мешканців.

Відшукайте ці книги в бібліотеці і прочитайте їх. Певні, що серед них ви знайдете собі вірних і надійних помічників.

ВИДАВНИЦТВО «ВЕСЕЛКА»